New York Times bestseller

„A XXI. század 100 legjobb könyvének egyike"
The Guardian

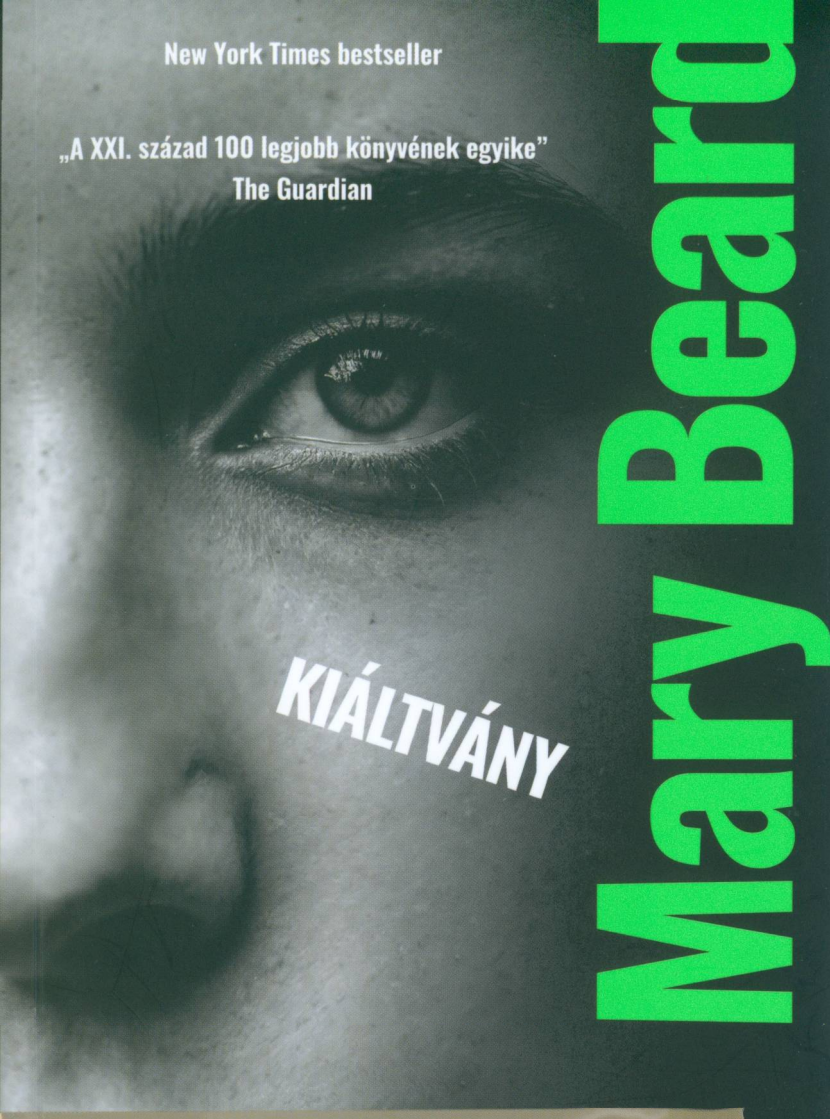

KIÁLTVÁNY

Mary Beard

Nők és a hatalom

Tea Kiadó

301
B13
1010199
K2

Mary Beard világhírű brit ókortörténész, a Cambridge-i Egyetem professzora. Az ókori Róma egyik leghíresebb szakértője, elhivatott tudománynépszerűsítő, akinek könyvei és televíziós dokumentumfilmjei jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a klasszszikus történelem széles körben érthetővé váljon. Gyakran szólal meg a nők tudományos életben és a társadalomban betöltött szerepéről szóló vitákban. A vitakultúra nagyon fontos számára. Véleménye szerint a különböző nézőpontok meghallgatása és azok alapos mérlegelése gazdagítja a gondolkodást, és segít elkerülni a leegyszerűsítő, polarizált álláspontokat.

Mary Beard
Nők és a hatalom
Kiáltvány

Mary Beard

Nők és a hatalom

KIÁLTVÁNY

Tea Kiadó
Budapest, 2025

Írta: Mary Beard
Fordította: Medgyesy Zsófia
Szerkesztette: Sára Bernadett
Korrektor: Kalocsai Judit
Grafikai tervezés-tördelés: Zádor György

ISBN 978-615-82556-9-1

Copyright © Mary Beard Publications Ltd, 2017, 2018
Hungarian translation © Medgyesy Zsófia, 2025
Hungarian edition © Tea Kiadó, 2025
Minden jog fenntartva.

© Tea Kiadó Kft., 2025
1035 Budapest, Vihar utca 18.
A kiadásért felel László Géza,
a kiadó ügyvezető igazgatója.

www.teakiado.hu

Készült az EPDB Nyomtatási Központ Zrt.-ben
Felelős vezető: Gellér Ágoston József vezérigazgató

TARTALOM

Előszó a magyar kiadáshoz // 9

A szerző előszava // 13

Nők a nyilvánosság előtt // 17
Nők a hatalom színterein // 63

Utószó // 107
Köszönetnyilvánítás // 125
Képek forrása // 128
Névmutató // 129
Illusztrációk jegyzéke // 134

ELŐSZÓ A MAGYAR KIADÁSHOZ

Mit csipogsz?, kérdezte tőlem egyszer egy nyilvános közéleti vitán az egyik férfi partnerem. Elakadt a lélegzetem. Ugyanazt éreztem, mint mikor nem sokkal előtte éjjel megtámadtak az utcán. Lefagytam. Másodpercekig némán meredtem magam elé. Kedves hangsúllyal mondta ez a férfi amúgy, meglehet, hogy túlreagálom, futott át az agyamon, mikor már működött az agyam. Nem sokkal az eset után jelezték, hogy egy másik, hasonló tematikájú műsorba nem hívnak többé, mert, mint mondták, ha nő is jelen van, csökken a nézettség. Még visszanéztem az utolsó adást, valóban ostobaságokat csipogtam-e. Utólag is úgy véltem, nem. Felkészült voltam, érdemben reagáltam. És akkor rámentem a kommentekre. Ostoba liba, buta tyúk, az enyhébbek közül. És már az adás ELŐTT. Mielőtt bármit megnyilatkozhattam volna. Mindig eszembe jut anyám, a zugfeminista, aki szegény hiába olvasta a szakirodalmat, hiába tette ki a falra a híres képet, hogy We can do it, és írta alá, hogy „A feminizmus az a radikális eszmerendszer, ami szerint a nő is ember.", összeroskadt egy nem rá méretezett házasságban. Sosem felejtem a nőnapokat a katonaságnál, ahol dolgozott. A beszédeket, hogy az „elvtársnők a mi bástyáink, katonaként a gyakorlatokon,

katonaként az irodában! De gyöngéd anyaként otthon. Köszönjük a honvédő elvtársnőknek, hogy munkájukkal ugyanolyan mértékben hozzájárulnak..." és blabla és blabla, és hosszan, hogy bimbózik a természet, mint a mi szép hölgyeink. És jön a vicc, amitől anya erőltetett mosolya totál csálé lesz: „... és a férj azt mondja nőnap alkalmával a feleségének, hogy drágám, ma ünnep van, pihenj! Nem kell semmit csinálnod. Még mosogatni sem kell! Majd elmosogatsz holnap!" És persze a nők elmosogattak még aznap, csöndben, mert a férfi pihent. Ősidők óta ez van, ugye? Beard szerint is így van. Ókori példái a máig nyúlnak, itt csipognak a nők a fejünkben; aki hangosabb, annak a fejét levágják és maximum holtukban szeretnek beléjük. Felemelni a szavunkat. Hallatni a hangunkat. Egyáltalán: szóhoz jutni. És aztán: mennyit nyom a latban a te szavad egyáltalán? A kiáltványok ideje újra itt van. Együtt lesz ereje.

Karafiáth Orsolya

A SZERZŐ ELŐSZAVA

A NYUGATI VILÁGBAN A NŐKNEK van okuk az ünneplésre, tartsuk ezt szem előtt! Anyám még azelőtt született, hogy a brit nők választójogot kaptak. És megérte az első női miniszterelnök beiktatását. Akárhogy is vélekedett Margaret Thatcherről, örömmel nyugtázta, hogy a Downing Street 10.-et birtokba vette egy nő, és büszke volt, hogy maga is hozzájárult a 20. század forradalmi változásaihoz. A korábbi generációktól eltérően anyámnak egyaránt megadatott a karrier, a házasság és a gyermek is (nagyanyámnak a gyermekvállalással még le kellett mondania tanári állásáról). Anyám remek iskolaigazgató volt West Midlands megyében, és hiszem, hogy a rábízott leányok és fiúk több nemzedéke számára ő volt maga a *hatalom*.

Anyám ugyanakkor azzal is tisztában volt, hogy a kérdés ennél összetettebb – a nők és férfiak közötti valódi egyenlőség a jövő zenéje, és e téren felháborító és ünnepelni való egyaránt akad még. Egész életében sajnálta, hogy nem járhatott egyetemre (és teljes szívéből örült, hogy nekem ez megadatott). Mindig is zavarta, hogy a nézeteit és a megszólalásait nem veszik eléggé komolyan. S bár még nem értette volna az üvegplafon metaforáját, azt tisztán látta, hogy minél magasabbra jut a ranglétrán, annál kevesebb nővel fog találkozni ott.

Nagyon sokat gondoltam anyámra, miközben készültem arra a két előadásra, melyek a *London Review of Books* jóvoltából hangzottak el 2014-ben, illetve 2017-ben, és amelyeknek szerkesztett változatát ebben a kötetben olvashatják. Az járt a fejemben, hogyan tudnám neki – és magamnak, illetve a sok millió nőtársamnak, akik a mai napig ugyanezt a frusztrációt élik meg – elmagyarázni, menynyire mélyen gyökereznek a nyugati kultúrában azok a mechanizmusok, amelyek elhallgattatják vagy nem veszik komolyan a nőket, és elvágják őket (gyakran a szó szoros értelmében, mint látni fogjuk) a hatalom színtereitől. A görög–római mitológia segítségével fogom megvilágítani saját korunkat, hiszen a nyugati kultúrának évezredes gyakorlata van abban, hogyan kell a nőket elhallgattatni.

NŐK A NYILVÁNOSSÁG ELŐTT

SOMOGYI KÖNYVTÁR
1010199
1881
SZEGED

AZ EGYIK LEGRÉGEBBI irodalmi emlékkel kezdeném, ahol először olvashatjuk annak példáját, amikor egy férfi rászól egy nőre, hogy „hallgass!", mondván, a nyilvánosság előtt nem illendő hallatnia a hangját. Arra a jelenetre gondolok, amelyet Homérosz majd háromezer évvel ezelőtt tett halhatatlanná az *Odüsszeia* első énekében. Manapság úgy tekintünk e hőskölteményre, mint amely a trójai háborúból hazatérő Odüsszeusz kalandjairól szól és a slamasztikákról, amelyekbe az út során került – miközben felesége, Pénelopé hűségesen várta a hőst, és elhárította az őt feleségül kérők ostromát. Pedig az *Odüsszeia* épp annyira Télemakhosznak, Odüsszeusz és Pénelopé fiának a története is, az ő felnőtté válásáé, ahogyan a hőskölteмény folyamán gyermekből férfivá érik. Már az első énekben is tetten érhető ez a szál, amikor Pénelopé lemegy az asszonyházból a palota fogadócsarnokába, ahol egy dalnok a seregnyi mulatozó kérőnek arról zeng, miféle nehézségek késleltetik a görög hősök hazatérését. Pénelopét nem vidítja fel a dal, s mindenki előtt arra kéri az énekmondót, fogjon másik, vidámabb történetbe. Ekkor közbeszól az ifjú Télemakhosz:

„Hát a szobádba eredj, s munkáddal
foglalatoskodj,

rokka legyen gondod s a szövőszék,
szolgaleánynak
ossz munkára parancsot. A szó meg
a férfiaké lesz,
és legelőbb az enyém, aki úr vagyok ebben
a házban."[1]

Mire Odüsszeusz felesége távozik, visszamegy emeleti lakrészébe.

Van valami kissé nevetséges abban, ahogyan ez a zöldfülű legény csendre inti az eszes, középkorú Pénelopét. Viszont szemléletes példa arra, hogy már a nyugati kultúra bölcsőjénél sem engedték nyilvánosan szóhoz jutni a nőket. Sőt mi több, Homérosz nézete szerint a felnőtté váláshoz hozzátartozik az, hogy a férfi megtanulja kézben tartani a nyilvános megszólalásokat és elhallgattatni a női nemet. Télemakhosz nyelvezete is árulkodó. Amikor arról beszél, hogy a „szó" a „férfiaké lesz", a *muthosz* kifejezést használja – de nem abban az értelemben, ahogy „mítosz" szavunkban fennmaradt. A homéroszi görög nyelvben a jelentése „mérvadó nyilvános beszéd", nem afféle fecsegés, csacsogás vagy pletykálkodás, ami az átlagemberre – sőt, elsősorban a nőkre – jellemző.

1 Devecseri Gábor fordítása.

1. kép: Ezen a Kr. e. 1. századi athéni vázán a szövőszéke előtt ülő Pénelopé látható (a szövés mindig is a jó görög háziasszony jelképe volt). Télemakhosz áll előtte.

Valójában engem az érdekel, mi az összefüggés Homérosz klasszikus, a nőt elnémító jelenete és bizonyos mai helyzetek között, amelyek miatt sem a kortárs kultúránkban, sem a politikában nem hallatszik a nők hangja, legyen szó miniszteri székről vagy a sarki boltról. Ezt a fajta ismerős süketséget remekül parodizálja egy *Punch*ban megjelent karikatúra: „Ez egy remek ötlet, Triggs kisasszony! Talán az itt ülő urak valamelyike szívesen megosztaná velünk." Arra szeretnék rávilágítani, hogyan függ ez össze azzal az abúzussal, mely manapság is ér sok felszólaló nőt, és olyan kérdések motoszkálnak bennem, mint hogy mi kapcsolja össze Télemakhosznak a Pénelopét elnémító gesztusát azzal a Twitter-bejegyzéssel[2], amely megerőszakolással és lefejezéssel fenyegetőzik, mert valaki nyilvánosan azt szorgalmazza, hogy egy bankjegyre női képmás kerüljön.

A célom az, hogy távlataiban, nagyon messziről indítva vizsgáljam meg a kultúránkból fakadóan problematikus kapcsolatot a nők mondanivalója és a közbeszéd, a nyilvános viták és megnyilatkozások között, azaz a legtágabb értelemben vett politikában, a hivatali testületektől a képviselőház padsoraiig. Reményeim szerint

2 A Twitter az X közösségi platform korábbi elnevezése.

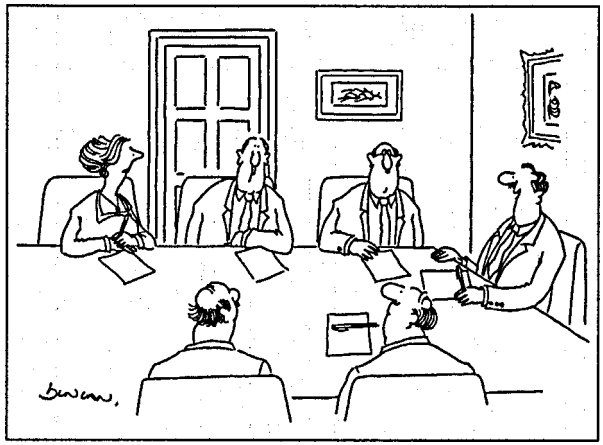

„Ez egy remek ötlet, Triggs kisasszony! Talán az itt ülő urak valamelyike szívesen megosztaná velünk."

2. kép: Közel három évtizeddel ezelőtt Riana Duncan karikaturista a bizottsági vagy vezetőségi értekezletek szexista közegét ragadta meg. Alig akadt olyan nő, aki ha kinyitotta a száját egy ilyen ülésen, ne részesült volna egyik vagy másik alkalommal a Miss Triggsnek járó bánásmódban.

ez a nagyobb távlat segít túllépni azon a leegyszerűsítő diagnózison – „nőgyűlölet" –, amelyre hajlamosak vagyunk lustaságból hagyatkozni. Bár a „nőgyűlölet" fogalma kétségtelenül jól leírja a jelenlegi helyzetet. (Amikor az ember bemegy egy televíziós beszélgetőműsorba, majd olyan tweeteket kap, amelyekben a nemi szerveit mindenféle rothadó zöldségekhez hasonlítják, nehéz ennél jobb kifejezést találni.) De ha meg akarjuk érteni – és változtatni – azt a tényt, hogy a nőknek, még ha nem is hallgattatják el őket teljesen, komoly árat kell fizetniük azért, hogy a hangjukat meghallják, akkor fel kell ismerjük, hogy a helyzet ennél összetettebb, és messzebbre nyúlnak vissza az előzmények.

Télemakhosz indulatos megszólalása csak az első volt az ókori görög–római idők számtalan, jobbára sikeres kísérlete között, amelyekkel nemcsak kizárták a nőket a nyilvános beszéd színtereiről, de még kérkedtek is az elhallgattatásukkal. A Kr. e. 4. század elején például Arisztophanész egy egész komédiát szentelt a „nevetséges" agyszüleménynek, hogy mi lenne, ha a nők átvennék az állam irányítását.[3] A komikum részben abból fakad a darabban,

3 Arisztophanész: *A nőuralom.* (Ford. Arany János.) In: *Arisztophanész vígjátékai.* III. k. Pest, 1880.

hogy a nők nem tudnak megfelelően megszólalni nyilvánosan – vagy inkább nem képesek a hétköznapi beszédüket (amely elsősorban a testiség körül forgott) a politizálás fennkölt férfinyelvezetéhez idomítani. A római irodalomban Ovidius *Átváltozások* című költeményciklusa – ez az alakot váltó emberekről szóló különleges mítoszgyűjtemény (amely a *Biblia* után talán a legnagyobb hatással volt a nyugati művészetre) – rendre előhozza azt a gondolatot, hogy az átváltozás eredményeként a nők elnémulnak. Szegény Iót például Jupiter isten tehénné változtatja, s attól fogva nem tud beszélni, csak bőgni, mint a barom. A fecsegő Ekho büntetése az, hogy többé nincs saját hangja, csak mások szavait tudja ismételgetni – John William Waterhouse híres festményén vágyakozva nézi Narkisszoszt, de nem tud beszédbe elegyedni vele, miközben az ifjú – a legelső „narcisztikus" személy – szerelmesen bámulja saját arcmását a víztükörben.[4]

A Kr. u. 1. században egy becsületes római antológiakészítő mindössze három olyan esetet tudott összekaparni, amikor „a nőket nem akadályozták természetes adottságaik

3. kép: David Teniers festményén Jupiter az immár tehénné változott szerencsétlen Iót épp a feleségének, Junónak ajándékozza, hogy eloszlassa a gyanút, miszerint szexuális érdeklődést mutatott Io iránt (pedig de).

4 John William Waterhouse: *Echo és Narcissus* (1903).

abban, hogy a fórumon beszéljenek".[5] A leírások igen árulkodóak. Az első nő, Maesia sikeresen megvédte magát a bírák előtt, és mivel „valójában a női testben férfitermészet lakozott, »androgünnek«[6] nevezték". A második, egy bizonyos Afrania maga vitt bíróság elé ügyeket, és ahhoz is elég „arcátlan" volt, hogy személyesen képviselje magát, hogy aztán mindenki belefáradjon „ugatásába" és „csaholásába" (az ő hangjának sem jár még az emberi beszéd). Megtudjuk, hogy Kr. e. 48-ban halt meg, mert „az efféle természetellenes csodabogarakról fontosabb tudni, mikor haltak meg, mint hogy mikor születtek."[7]

A klasszikus korból csupán két mozzanatot ismerünk, amikor a nők nyilvános megszólalása nem kelt undort. Az egyik az, amikor a feláldozandó vagy mártírhalálba küldött nőknek megengedik, hogy szóljanak – általában a kivégzésük előtt. A korai keresztény

5 A római antológiaszerző Valerius Maximus, aki *Emlékezetes tettek és mondások kilenc könyve* című munkájában értekezik a női beszédről.

6 Az androgün görög eredetű kifejezés, az *androsz* 'férfi' és a *güné* 'asszony' jelentésű szavak összevonásából keletkezett, jelentése 'férfinő', vagyis olyan személy, aki egyszerre rendelkezik férfi és női személyiségjegyekkel. – A ford.

7 Valerius Maximus: *Emlékezetes tettek és mondások kilenc könyve.*

4. kép: John William Waterhouse 1903-ban készült, erősen álomszerű ábrázolása arról, ahogyan a félmeztelen Ekho szótlanul nézi a tó tükrében saját arcmásának szemlélésébe belemerült „narcisztikus" szerelmét.

nőket szokás úgy ábrázolni, mint akik hangosan kitartanak hitük mellett, miközben az oroszlánok elé vetik őket. Róma korai történetéből pedig jól ismert Lucretia esete, akit az uralkodócsalád egyik tagja brutálisan megerőszakolt. A római szerzők Lucretiának megadják a lehetőséget, hogy elmondja, ki becstelenítette meg, de rögtön azt is, hogy öngyilkos legyen (így olvashatjuk, bár fogalmunk sincs, mi történt valójában).[8] Ám még egy ilyen keserű szólási lehetőséget is el lehet venni a nőktől. Az *Átváltozások* megörökítette az ifjú Philomélé hercegnő történetét.[9] A megerőszakolója egyszerűen kivágja a nyelvét, hogy ne tehessen a Lucretiáéhoz hasonló vallomást. Ezt az ötletet Shakespeare is átvette a *Titus Andronicus*ban, ahol a meggyalázott Lavinia nyelvét szintén kitépik.

A másik kivétel már ismerősebb. A nők olykor hivatalosan is lehetőséget kaptak a szólásra – otthonuk, gyermekeik, férjük védelmében, vagy más nők érdekében. Tehát a már említett antológiaszerző három története közül az

8 Lucretia beszédének leghíresebb változatát Livius adja *A római nép története a város alapításától* című munkájában, I. könyv. 50. szakasz. Fordította Kiss Ferencné.

9 Progne és Philomela. In: Ovidius: *Átváltozások*. VI. könyv. Fordította Devecseri Gábor.

utolsóban Hortensia azért beszélhet büntetlenül nyilvánosan, mert Róma női lakosai (és csak a nők) szószólójaként lép fel, miután azokra egy kétes hadi vállalkozás érdekében vagyoni különadót róttak ki. Más szóval, a nőknek kivételes körülmények között joguk van megvédeni saját csoportérdekeiket, de a férfiak vagy a közösség egésze érdekében nem szólalhatnak fel. Általánosságban tehát – ahogyan egy 2. századi bölcs megfogalmazta – „A tisztességes asszonynak nemcsak a karját, hanem a szavait sem szabad a nyilvánosság elé tárnia. A hangját, akárcsak a meztelenségét, szemérmesen féltenie és őriznie kell a kívülállóktól."[10]

Mindez azonban mélyebb annál, mint amennyit elsőre látunk benne. Ez a „némaság" nem csupán az ókori nők hatalomtól való általános megfosztottságát tükrözi: nem volt szavazati joguk, gazdasági és jogi értelemben csak részben voltak függetlenek és így tovább. Ez csupán az egyik dolog. Nem valószínű, hogy az ókorban a nők hallathatták volna a hangjukat egy olyan politikai szférában, amelyben hivatalosan nem vehettek részt. Csakhogy

10 A 2. századi bölcs Plutarkhosz volt, aki *Házassági tanácsok Pollianusnak és Eurydikének* című írása 31. szakaszában tesz megjegyzést a nők szavaira. Fordította Almásy Adrienn.

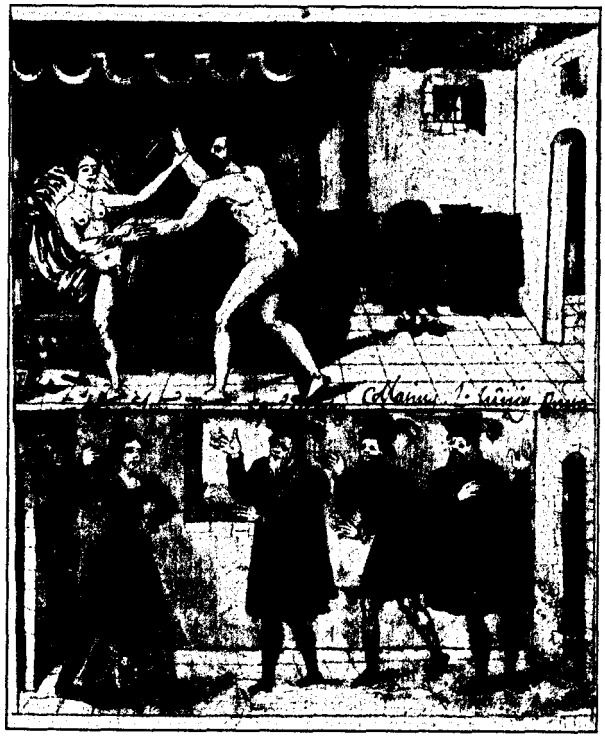

5. kép: Ebben a 16. századi kéziratban Lucretia történetének két kulcsjelenetét ábrázolták. A felső jelenetben Sextus Tarquinius ráront az erényes asszonyra (ijesztő, milyen pedánsan tette le a ruháit a férfi az ágy mellé); az alsó képen a 16. századi ruhát viselő Lucretia családja tudtára adja megerőszakolója nevét.

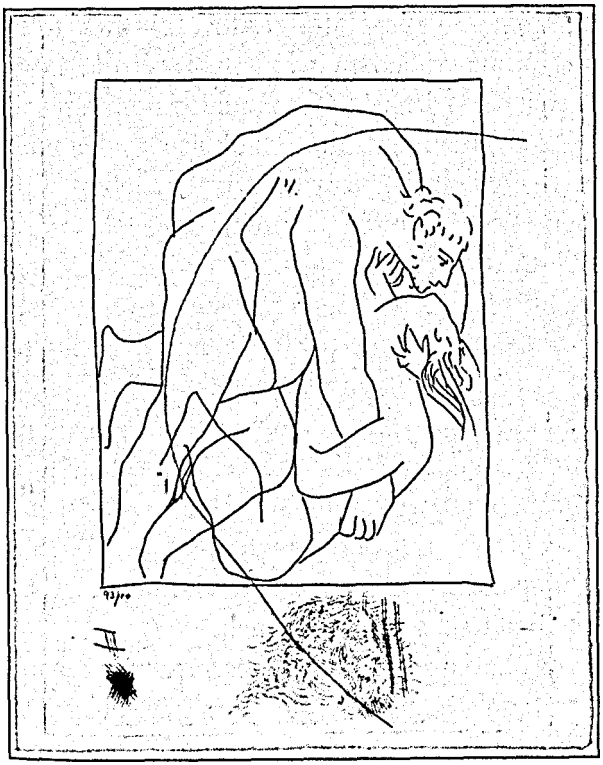

6. kép: Ahogyan Picasso ábrázolta 1930-ban Téreusz Philomélén elkövetett erőszakját.

a nőknek a nyilvános beszédből való aktívabb és súlyosabb kirekesztésével van dolgunk – amely ráadásul sokkal mélyebb hatással volt a hagyományainkra, szokásainkra és a nők hangjával kapcsolatos feltevéseinkre, mint azt általában elismerjük. Arra célzok, hogy a nyilvános beszéd és szónoklás nem egyszerűen olyasmi volt, amit a nők *nem gyakoroltak*: ezeket kizárólagosan a férfinem jellemzőjének és tevékenységének tekintették. Mint azt Télemakhosznál is láttuk, a férfivá (vagy legalábbis előkelő férfivá) válásának része volt, hogy a megszólalás jogát magának vindikálta. A nyilvános beszéd volt a férfiasság egyik – ha nem *a* – meghatározója. Vagy, hogy egy jól ismert római mondást idézzek, az előkelő férfi állampolgár tömör meghatározása: *vir bonus dicendi peritus*, „a derék ember jártas a szóban".[11] A nyilvánosan megszólaló nő viszont a legtöbb esetben nem számított nőnek.

Az ókori irodalomban rendszeresen nyomatékosították, hogy a mély férfihang felsőbbrendű a női hangnál. Ahogyan azt egy ókori tudományos értekezés konkrétan meg is fogalmazta: a mélyen zengő hang a férfias bátorság jele, míg

11 Quintilianus a *Szónoklattan* című munkájában idézi a mondást (12.1.1.), melyet Catónak tulajdonít.

7. kép: Hortensia története szerepel Boccaccio Híres nők *című gyűjteményében. Ebben a 15. század végi kiadásban az asszony jellegzetes kora reneszánsz öltözetben vezeti csapatnyi női követőjét, hogy tiltakozzanak Róma elöljáróinál.*

a magas hang a női gyávaságé.[12] Más klasszikus szerzők azt hangsúlyozták, hogy a nők beszédének hangszíne és zengése azzal fenyeget, hogy nemcsak a férfi szónok hangját, hanem az egész állam társadalmi és politikai stabilitását, egészségét is aláássa. A második században élt görög szónok és gondolkodó, a beszédes nevű Dión Khrüszosztomosz („Aranyszájú") egyszer arra kérte hallgatóságát, képzeljék el: „egy közösség teljes férfinépessége hirtelen női hangon tudna csak beszélni, és nem maradna sem gyermek, sem felnőtt, aki férfi módra szólna. Vajon nem lenne-e szörnyű és még a járványoknál is elviselhetetlenebb? Bizonyosan elküldenének valakit az egyik szentélybe, hogy kérje ki az istenek véleményét, és számtalan ajándékkal próbálnák kiengesztelni az égi hatalmat."[13] Dión nem tréfának szánta, amit mondott.

Ez nem egy távoli kultúra sajátos ideológiája, legfeljebb időben távoli. De szeretném hangsúlyozni, hogy ez a nemek szerinti beszédnek – és a nemek szerinti beszéd elméleti

12 A hangmagasságról Arisztotelész értekezik *Az állatok keletkezéséről* (786b–788b) és *Pseudo-Arisztotelész a Fiziognómia* című munkában (806b).

13 A közösség szenvedését, ahol a férfiak női hangon beszélnek, Dión Khrüszosztomosz tárja elénk az utókorra maradt 80 beszéde egyikében (33. beszéd, 38. rész – Dio Chrysostom: Orationes. Ed. J. de Arnim. Berlin, 1893. 33, 38.

alátámasztásának – olyan hagyománya, amelynek még mindig, közvetlenül vagy gyakrabban közvetve, örökösei vagyunk. Persze ne essünk túlzásba. A nyugati kultúra nem csupán a görög–római alapokból táplálkozik, sem a retorikában, sem bármi másban (még szerencse, hiszen egyikünk sem szeretne a görögök vagy rómaiak világában élni). Számtalan különféle és egymással versengő hatás ért bennünket, és politikai rendszerünk is örömmel vetette el az ókoriak nemekhez kapcsolódó állításainak jó részét. Ugyanakkor igaz az is, hogy a modern vita- és nyilvánosbeszéd-hagyományra, azok konvencióira és szabályaira máig súlyos árnyékot vet az ókor felfogása. A retorika és meggyőzés mai módszerei, amelyek a reneszánszból erednek, egyértelműen az ókori szerzők beszédeiből és kézikönyveiből merítettek. Kritikai retorikai fogalmaink is közvetlenül Arisztotelészig és Ciceróig nyúlnak vissza (Donald Trump feltűnése előtt gyakran felhozták, hogy Barack Obama és beszédírói a legjobb trükkjeiket Cicerótól tanulták). Azok a tizenkilencedik századi úriemberek is, akik a brit alsóház parlamenti szabályainak és eljárásainak nagy részét kitalálták vagy megalkották, pontosan azokon a klasszikus elméleteken, szólamokon és előítéleteken nevelkedtek, amelyeket

idéztem. Ismétlem, nem egyszerűen áldozatai vagy balekjai vagyunk ókori örökségünknek, hanem arról van szó, hogy a klasszikusok erőteljes mintát adtak a nyilvános beszédről való gondolkodáshoz és annak eldöntéséhez, hogy mi számít jó vagy rossz szónoklatnak, meggyőzőnek vagy nem meggyőzőnek, és kinek a megszólalása kaphat teret, kit hallgatnak meg. Ennek az elegynek pedig nyilvánvalóan jelentős összetevője a társadalmi nem kérdése.[14]

ELÉG EGY FUTÓ PILLANTÁS a beszédírás modern nyugati hagyományaira – legalábbis a huszadik századdal bezáróan –, hogy lássuk, az általam idézett ókori jelenetek időről időre megismétlődnek. A nyilvánosan hangjukat hallatni akaró nőket bizarr androgünnek állítják be, mint Maesiát, aki a saját ügyét védte a Forumon – vagy legalábbis úgy tűnik, ők így tekintenek magukra. Ennek remek példája I. Erzsébet brit királynő 1588-as lelkesítő beszéde, melyet a Tilburynél gyülekező hadserege előtt mondott el, mikor az a spanyol Nagy

14 A nemek szerinti beszéd és elhallgattatás témáját tárgyalja a *Making Silence Speak: Women's Voices in Greek Literature and Society* c. kötet (szerk. A. P. M. H. Lardinois és Laura McClure, Princeton, NJ, 2001), illetve Maud W. Gleason: *Making Men: Sophists and Self-Presentation in Ancient Rome* (Princeton, NJ, 1995).

Armadával állt szemben. Beszédében, melyet az iskolában sokunknak kötelezően meg kellett tanulni kívülről, a királynő nyíltan megvallotta „férfinő" voltát:

> *„Tudom, hogy testem egy gyenge és erőtlen nőé, de szívem s gyomrom egy királyé. És angol királyé is..."*[15]

Különös, hogy egy efféle szólamot kislányokkal bemagoltatnak. Erzsébet valószínűleg sosem mondott ilyesmit. Nem maradt fenn a beszédnek sem a királynő, sem a beszédírója kézírásával lejegyzett szövege, de szemtanúi beszámoló sem az eseményről. A kánonba emelt változatot egy nem épp megbízható, ellenben hátsó szándéktól vezérelt kommentátor negyven évvel későbbi leveléből ismerjük. Az én szempontomból azonban még jobb is, hogy feltehetően kitalált történetről van szó: az a szép benne, hogy a férfi levélíró a királynő

15 Erzsébet tilburyi beszédének hitelessége erősen vitatott. Susan Frye: The Myth of Elizabeth at Tilbury c. cikke (*Sixteenth-Century Journal*, 23. /1992/ 95–114. o.) jól alátámasztja a kételkedés jogosságát (és tartalmazza a standardizált szöveget, amely online is elérhető: http:// www.bl.uk/learning/timeline/item102878. html). Magyarul részleteit idézi a Napi Történelmi Forrás portál: https://ntf.hu/index.php/2017/07/18/nem-akarok-ugy-elni-hogy-nem-bizom-hu-es-szereto-nepemben-i-erzsebet-beszede-tilburyben/ Fordította Illik Péter.

szájába adja androgünségének kinyilvánítását (vagy inkább beismerését).

Általánosabban vizsgálva a modern szónoki hagyományokat, ugyanazokon a területeken látjuk megengedettnek a nők nyilvános megszólalásait, mint az ókorban: egyrészt saját csoportérdekeik képviseletekor, másrészt áldozat mivoltuk hangoztatása esetén. Ha megnézzük, hogy a „száz legnagyszerűbb beszéd a világtörténelemből" típusú gyűjteményekben milyen megszólalások szerepelnek nőktől, azt fogjuk látni, hogy mind a nők sorsával, osztályrészével foglalkozik, kezdve Emmeline Pankhurst jeles gondolataitól[16] Hillary Clinton[17] a nők helyzetével foglalkozó pekingi ENSZ-konferencián elmondott beszédéig. Az antológiába legtöbbször beválogatott női szónoklat valószínűleg az egykori rabszolgából lett nőjogi és rabszolgaság-ellenes aktivista, Sojourner Truth[18] szájából hangzott el 1851-ben, és „Hát én nem vagyok nő?" címmel vált

16 Emmeline Pankhurst (1858–1928), brit radikális politikus, női választójogi harcos.

17 Hillary Clinton (1947–), amerikai politikus, jogász, Bill Clinton elnöksége idején (1993–2001) first lady, majd szenátor, 2009–2013 között külügyminiszter.

18 Eredeti neve Isabella Baumfree (1797 k.–1883), 1843-ban felvett nevének jelentése 'jövevény igazság'. Beszéde magyar nyelven nem elérhető.

8. kép: A brit tankönyvekben gyakran szereplő illusztráció Erzsébet királynőről Tilburyben. A légiesen könnyű anyagú ruhában ábrázolt királynőt kizárólag férfiak – és hegyes pikák – veszik körül.

ismertté. Feltehetően valójában így mondta: „És én nem vagyok nő?"[19]

„Szülék 13 gyereket és láttam majd' mindet, hogy rabszolgának eladták, de anyai zokogásomat nem hallotta meg senki, egyedül Jézus. És én nem vagyok nő?"

Azt kell mondanom, hogy ezek a nagy hatású és máig emlegetett mondatok hasonlóan fiktívek, mint I. Erzsébet beszéde Tilburyben. A hivatalosnak tekintett változatot jó tíz évvel azután vetették papírra, hogy Sojourner Truth elmondta, amit elmondott, bármi is lett légyen az. Ekkor került bele a szövegbe a híres-hírhedt refrén, amit egészen biztosan nem mondott eredetileg, ráadásul a lejegyző az egész beszéd nyelvezetét déli akcentus szerint írta át, ami jobban illett a rabszolgaság-ellenes üzenethez – noha Sojourner Truth északon született, és az anyanyelve a holland volt. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy a nők felszólalása a nők jogaiért ne lett volna, vagy ne lenne fontos (valakinek fel kell szólalnia a nők érdekében),

19 Sojourner Truth életét Nell Irvin Painter dolgozta fel Sojourner Truth: a Life, a Symbol (New York, 1997) c. könyvében. A beszéd változatai online: https://teachwithmovies.org/two-versions-of-aint-i-a-woman/

csak arra utalok, hogy évszázadokon át erre az egyetlen szűk területre korlátozták a nők nyilvános megszólalásait.

Azonban ezt az engedményt sem mindig, vagy legalábbis nem folyamatosan élvezhették a nők. Számtalan példát ismerünk, amikor megpróbálták a nőket teljes egészében kiiktatni a közbeszédből, amolyan Télemakhosz módra. Egy közismert példa napjainkból Elizabeth Warren amerikai szenátor esete, akitől megvonták a szót – és kizárták a szenátusi vitából –, amikor fel akart olvasni Coretta Scott King egy korábbi leveléből.[20] Ha jól sejtem, a szenátusi viták szabályait nem ismerjük eléggé ahhoz, hogy lássuk, formálisan jogszerű volt-e ez az eljárás. Viszont ugyanezek a szabályok nem korlátozták Bernie Sanderst és több más – bevallottan Warren mellett kiálló – szenátort, hogy ugyanazt a levelet felolvassák. Őket *nem* zárták ki a vitából.

Vannak azonban irodalmi példáink is. Henry James 1880-as években megjelent regénye,

20 Coretta Scott King, ifj. Martin Luther King özvegye 1986-ban egy szövetségibíró-jelöltet azzal vádolt meg az egyik szenátornak küldött levelében, hogy korlátozni próbálja a feketék szavazati jogának gyakorlását. Ugyanezt a Jeff Sessionst – akinek akkori jelöltségét sikerült megakadályozni – 2017-ben legfőbb ügyésznek jelölték, s az ezzel kapcsolatos vitában idézte volna Warren az ominózus levelet. (a ford.)

9. kép: Ezen az 1870-ben készült fényképen a már hetvenen felül járó Sojourner Truth a legkevésbé sem néz ki radikálisnak – inkább higgadt, tiszteletre méltó hölgy benyomását kelti.

a *The Bostonians* (A bostoniak) egyik fő témája a fiatal feminista aktivista és szónok, Verena Tarrant elnémítása. Ahogy a nő egyre közelebb kerül udvarlójához, Basil Ransomhoz (akinek a hangja mély és telt, mint azt James hangsúlyozza), egyre kevésbé tud úgy beszélni a nyilvánosság előtt, mint korábban. Ransom gyakorlatilag újra a magánszférára korlátozza Verena hangját, és ragaszkodik ahhoz, hogy csak hozzá beszéljen: „Tartsd meg nekem enyhet adó szavaidat" – mondja. A regényben nehéz tetten érni James álláspontját – bár az olvasók bizonyára nem kedvelték meg Ransomot –, de esszéiben az író világossá teszi, mit gondol a kérdésről. A női hangok szennyező, fertőző és társadalomromboló hatásáról ír, olyan szavakkal, amelyek akár valamelyik második századi római szerző tollából is származhatnának (és szinte bizonyos, hogy részben klasszikus forrásokból merített). Fennáll a veszélye – hangsúlyozta James –, hogy az amerikai nők befolyása alatt a nyelv „általános motyogássá vagy zagyvasággá, kivágott nyelvű nyálcsorgatássá, vicsorgássá vagy vinnyogássá" válik; „tehénbőgésként, szamárbömbölésként és kutyaugatásként" fog hangzani. Figyeljünk fel a párhuzamokra a kivágott nyelvű Philomélével, a tehénné

változtatott Ió bőgésével, a római szónoknő Forumon előadott ugatásával! James álláspontját sokan osztották. Más neves kortársak az amerikai közbeszéd megfelelő színvonaláért folytatott korabeli keresztes hadjáratban a nők édes otthoni trillázását magasztalták, miközben teljes mértékben ellenezték, hogy hangjuk hallatszódjék a nagyvilágban. Rengeteg dörgedelem hangzott el a nők nyilvános beszédének „vékony orrhangjairól", a „cincogásukról, fújtatásukról, náthás szuszogásukról, nyafogásukról és rinyálásukról". „Otthonaink, gyermekeink, jövőnk, nemzeti becsületünk nevében – mondta ismét James –, ne engedjük, hogy ilyenek legyenek asszonyaink!"[21]

Természetesen manapság nem fogalmazunk ilyen nyíltan, vagy legalábbis nem ennyire. Ám a nőknek a nyilvános beszédre való alkalmatlanságáról szóló hagyományos nézetek, melyek lényegében több mint két évezredes múltra tekintenek vissza, sok aspektusban

21 Henry James: 'The Speech of American Women'. In: *Henry James on Culture: Collected Essays on Politics and the American Social Scene*. Szerk. Pierre A. Walker. (Lincoln–London, 1999), 58–81. o. A többi idézethez lásd Richard Grant White: *Every-Day English* (Boston, 1881) 93. o., és William Dean Howells: 'Our Daily Speech'. *Harper's Bazaar* 1906, 930–934. o. – mindkettőt tárgyalja Caroline Field Levander: *Voices of the Nation: Women and Public Speech in Nineteenth-Century American Literature and Culture* (Cambridge, 1998).

még mindig meghatározzák a nők hangjával kapcsolatos hipotéziseink némelyikét és kínos érzésünket. Idézzük csak fel, hogyan szokás leírni a nők hangját – ez nem is esik olyan messze James jelzőitől! Mit mondanak a nőkre, akik nyilvánosság elé visznek ügyeket, érvelnek a meggyőződésük mellett, vagy felszólalnak valamiért? „Fülsértők", „nyafognak", „rinyálnak". Az egyik durva internetes kirohanás után, amelyben a kommentelő a nemi szerveimet hozta szóba, azt hiszem, egészen merészen azt írtam egy tweetben: „ettől még a csula is belém szorul". Reakciómról az egyik brit magazinműsor kommentátora a következőképpen számolt be: „A nőgyűlölettől »a csula is belém szorul« – *rinyált* [Beard]." (Egy gyors Google-keresés alapján úgy tűnik, a nőkön kívül „rinyálni" egyetlen másik csoport szokott ebben az országban, mégpedig az első osztályú focibajnokság menedzserei, amikor csapatuk épp sorozatban veszít.)

Számítanak a szavak? Természetesen igen! Hiszen tovább erősítenek egy olyan nyelvezetet, amely megfosztja a nők mondanivalóját a hitelességétől, az erejétől, sőt még a humorától is. Ez a nyelvhasználat hatékonyan szorítja vissza a nőket az otthon keretei közé (az emberek olyasmik miatt szoktak „nyafogni", mint a mosogatás);

hétköznapivá degradálja a szavaikat, vagy újból a magánszférába száműzi azokat. Vessük össze a férfihang mélységének képzetét mindazzal a bölcsességgel, amit ez az egyszerű szavunk, hogy „mély", felidéz. Még ma is úgy áll a dolog, hogy a nőket hallgató emberek nem olyan hangot hallanak, amely tekintélyt hordoz; pontosabban még nem tanulták meg meghallani benne azt. Nem *muthoszt* – mérvadó beszédet – hallanak. És nem csak a hangzásról van itt szó. Tegyük hozzá, hogy amíg egy férfi esetében a barázdált vagyráncos arc érett, bölcs személyiséget sejtet, a ráncos nő lejárt szavatosságúnak tűnik.

A nők megszólalását nem kapcsolják össze a szakértelemmel sem, legalábbis a hagyományosan női csoportérdekek terepén kívül. Nőként a nőügyi (vagy oktatási, vagy egészségügyi) tárca miniszterének lenni egészen más dolog, mint pénzügyminiszternek – ezt a posztot még sosem töltötte be nő Nagy-Britanniában. És még mindig, mindenütt óriási ellenállást tapasztalunk a hagyományosan férfi közbeszéd területére behatoló nőkkel szemben, legyen szó akár a Jacqui Oatley-t ért gyalázkodásról, amiért volt bátorsága otthagyni a (hagyományosan női sportnak számító) netballt, hogy az első női kommentátor legyen a *Match of the Day* focis tv-show-ban, akár arról, hogy

milyen büntetést kaphatnak a BBC *Question Time* című vitaműsorában megjelenő nők, ahol a közönség által felvetett témák jellemzően a mainstream „férfi(as) politika" körébe sorolhatók. Talán nem meglepő, hogy ugyanaz a kommentelő, aki engem „rinyálónak" titulált, bejelentette, „kis, könnyed" versenyt hirdet „a *Question Time*-ban valaha szereplő legbutább nő" címért. Még érdekesebb az a kulturális összefüggés, amelyre ez rávilágít: ha egy nő népszerűtlen, ellentmondó vagy egyszerűen más nézetet fogalmaz meg, akkor azt butasága jeleként értelmezik. Nem azt mondják, hogy nem értenek egyet vele, hanem hogy a nő buta: „Bocs, drágám, de egyszerűen nem érted!" Már nem is számolom, hányszor kaptam meg a „buta liba" jelzőt.

Ezek az attitűdök, képzetek és előítéletek keményen belénk vannak kódolva: nem az agyunkba (nincs neurológiai oka annak, hogy a mély hangokat tekintélyesebbnek halljuk, mint a magas hangokat), hanem a kultúránkba, a nyelvünkbe és az évezredes történelmünkbe. Amikor arról gondolkodunk, hogy a nők számarányukhoz képest alulreprezentáltak a nemzeti politikában és a közszférában, akkor túl kell lépnünk azon, amit néhány prominens brit politikus és haverjaik az oxfordi Bullingdon

10. kép: Jacqui Oatley tiszteletbeli doktori oklevelével 2016-ban. Amikor 2007-ben feltűnt kommentátorként a „Match of the Day" tévés sportműsorban, rengeteg kritikát kapott. A férfiak „érzelemmentes kommentárjainak arculcsapása" – fogalmazott az egyik; „Csatornát fogok váltani" – közölte egy másik.

Clubban[22] művelnek, túl a parlamenti képviselők kulturálatlan viselkedésén és tipikus férfikultúráján, túl még a családbarát munkaidőn és gyermekgondozási ellátáson is (még ha fontosak is ezek). Figyelmünket muszáj arra az alapvető kérdésre összpontosítanunk, hogyan tanultuk meg a nők felszólalásait meghallani, vagy még inkább arra, amit én – a már emlegetett *Punch*-karikatúra alapján – „Miss Triggs-problémának" nevezek. Nem pusztán arra gondolok, hogy milyen kerülő úton jut szóhoz Triggs kisasszony, hanem arra is, hogyan kezelhetnénk tudatosabban azokat az előítéleteket és folyamatokat, amelyek eredményeként nem figyelünk a szavára.

A NŐI BESZÉD ÉS A NŐI NEM KÖRÜLI PROBLÉMÁK egy része megjelenik az internetes trolloknál és az online erőszak megnyilvánulásaiban is, melyek az abúzustól a halálos fenyegetésig terjednek. Nem szabad túl határozott általánosítást megfogalmaznunk az internet trágár oldalával szemben. Számtalan formája lehet (más,

22 A Bullingdon az Oxfordban végzettek zárt klubja, amely a hivalkodó külsőségek között tartott bankettjeiről és a tagok kínos, sőt sokszor törő-zúzó viselkedéséről hírhedt. Tagja volt például két korábbi brit miniszterelnök, Boris Johnson és David Cameron is. (a ford.)

ha a Twitteren írják, mint ha egy sajtótermék kommentszekciójában), illetve a büntetendő, halálos fenyegetés is egészen más tészta, mint a pusztán „kellemetlen" szexista megnyilvánulás. Ráadásul a célba vett személyek is nagyon különbözők, az elhunyt kamasz gyereket sirató szülőktől a különféle „celebekig". Ami bizonyos – bár a számszerű becslések eltérőek –, hogy jóval több esetben áll férfi, mint nő az ilyesfajta tartalmak mögött, és sokkal nagyobb arányban irányulnak nők, mint férfiak ellen. Ha számít valamit, én – aki messze nem szenvedtem annyit, mint néhány nő – minden alkalommal, amikor a rádióban vagy a televízióban beszélek, olyasmit kapok, amit eufemisztikusan „szükségtelenül ellenséges" reakciónak nevezhetnénk – vagyis a jogos kritikánál, vagy akár a jogos dühnél súlyosabb reakciót.

Az efféle abúzusnak bizonyosan sokféle forrása van. Egy részüket nagynak tűnni akaró gyerekek követik el; máskor a kelleténél több alkoholt fogyasztó felnőttek vetemednek ilyenre; megint máskor időlegesen belső kontrolljukat vesztőktől érkezik (akik később sűrűn elnézést kérnek). A megszólalások többsége inkább szomorúságból, mint aljasságból fakad. Ha jóindulatú akarok lenni, akkor azt gondolom, hogy számos komment származik

olyan emberektől, akik csalódtak a demokrácia kiszélesítésének hamis ígéreteiben, amelyeket például a Twitter vetít eléjük, akik elhitték, hogy e platformon közvetlen kapcsolatba kerülhetünk a hatalom birtokosaival, és új, demokratikusabb párbeszéd alakulhat ki. De szinte semmi ilyesmi nem történt: hiába küld tweetet az ember a miniszterelnöknek vagy a pápának, a címzett éppúgy nem fogja elolvasni az üzenetet, mint ha levelet írtunk volna – ráadásul a miniszterelnök(nő) nevében közzétett tweetek nagy részét nem is ő írja. Hogyan is lenne rá ideje? (A pápával kapcsolatban nem vagyok ebben biztos.) Gyanítom, hogy a gyalázkodások egy része a hamis ígéretek miatti frusztrációból fakad, amit egy kényelmes, ismert célpontra („egy fecsegő nőre") zúdítanak. Ne feledjük, hogy nem a nők az egyetlenek, akik „hangtalannak" érezhetik magukat.

Csakhogy minél többet vizsgálom a nőknek szánt fenyegetéseket és sértéseket, annál inkább úgy tűnik, hogy beleillenek az általam emlegetett régi sémákba. Először is szinte mindegy, milyen irányvonalat képviselsz, amennyiben férfiterritóriumra merészkedsz, úgyis megkapod a magadét. Nem a megnyilvánulásod tartalma váltja ki a gyalázkodást,

hanem a puszta tény, hogy nőként mondod, amit mondasz. Ez pedig egybevág a fenyegetések tartalmával is, ami meglehetősen könnyen megjósolható: nemi erőszak, robbantás, gyilkosság és így tovább (talán nagyon nyugodtnak tűnik, ahogy ezt sorolom, de ez nem jelenti azt, hogy az éjszaka közepén ilyen üzenetet kapni nem ijesztő). A fenyegetéseknek ugyanakkor van egy fontos alkategóriája, amely a nő elhallgattatására utal. „Fogd be a pofád, te kurva!" – ez az egyik meglehetősen gyakori fordulat. Vagy pedig azzal fenyegetőznek, hogy megfosztják az illetőt a beszéd képességétől: „Levágom a fejed, és megbaszom" – szólt az egyik nekem célzott tweet. Egy amerikai újságírót fenyegető illető a Headlessfemalepig („Fejetlennőidisznó") profilnév mögé rejtőzött. Egy másik nőnek ezt üzenték: „Ki kellett volna tépni a nyelvedet."[23] A maga nyers, agresszív módján ez arról szól, hogy a nőket tartsuk távol, vagy zárjuk ki a férfibeszéd terepéről. Nehéz nem észrevenni némi

23 Közismerten nehéz pontosan megbecsülni az online zaklatások nagyságrendjét, ráadásul örök kérdés, hogy mekkora hányadát jelentik a tényleges eseteknek. A téma hasznos és bőséges szakirodalommal alátámasztott elemzését adják Ruth Lewis és munkatársai 'Online abuse of feminists as an emerging form of violence against women and girls' c. cikkükben (*British Journal of Criminology*, online publikáció: 2016. szeptember, https://academic.oup.com/bjc/article-lookup/doi/10.1093/bjc/ azw073).

összefüggést az effajta őrült twitteres kirohanások – mert a nagy részük nem több ennél – és az alsóházi férfi képviselők női társaikat túlkiabáló heccelődése között, amikor már szinte nem is lehet érteni, mit mond a képviselőnő. (Az afgán parlamentben pedig egyszerűen lekapcsolják a képviselőnők mikrofonját, ha nem akarják hallani, amit mondanak.) Ironikus módon a jó szándékú, gyakran ajánlott megoldás, amikor a nők ilyen atrocitás áldozatául esnek, éppen azt az eredményt hozza, amit a bántalmazók akarnak: nevezetesen, hogy elhallgatnak. „Ne provokáld a bántalmazókat! Ne végy róluk tudomást, hiszen csak figyelmet akarnak. Maradj egyszerűen csendben, és tiltsd le őket" – szokták mondani. Mindez hátborzongatóan hasonlít a régi tanácsra, amit a nőknek osztogattak: „vegyél vissza és fogd be!", ráadásul azzal a kockázattal jár, hogy ellenszegülés hiányában a zaklató szabadon garázdálkodhat tovább.

Ennyit a diagnózisról. De vajon mi a praktikus megoldás? Ahogy a legtöbb nő, én is örülnék, ha tudnám! Nincs sehol egyetlen olyan munkahelyi vagy baráti nőcsapat, akik ne vitatták volna meg épp a közelmúltban a „Miss Triggs-probléma" valamelyik aktuális vetületét, akár az irodában, akár egy bizottsági vagy tanácsteremben, szemináriumon, vagy épp az alsóházban.

Hogyan érhetném el, hogy meghallgassák a véleményemet? Hogyan vétethetem észre magam? Hogyan válhatok a diskurzus résztvevőjévé? Biztos vagyok benne, hogy vannak férfiak is, akik átélnek ilyet, de ha van egyetlen dolog, amely a legkülönfélébb származású, vagy politikai nézetet valló nőket összeköti, űzzenek bármilyen szakmát vagy hivatást, akkor az a klasszikus tapasztalat, hogy nem sikerült beleszólniuk valamibe. Az ember ül a meetingen, hozzászól, mire következik pár perc kínos csönd, majd az egyik férfi folytatja ugyanott, ahol félbehagyta a mondatot: „Nos, arról beszéltem..." Olyan, mintha ki sem nyitottad volna a szád, s a végén egyaránt hibáztatod magadat és a férfiakat, akik láthatóan kizárólagosan uralják az adott megbeszélést.

Azok, akiknek sikerül érvényesülniük, nagyon gyakran az „androgün" út valamelyik változatát választják, mint Maesia a Forumon, vagy „Erzsébet" Tilburyben, tudatosan utánozva a férfi retorika egyes jellemzőit. Margaret Thatcher is ezt tette, amikor hangképzésre járt, hogy a hangja mélyebb legyen, és ezzel tekintélyt sugározzon, ami a tanácsadói szerint a magas hangszínéből hiányzott. Ha ez működött, akkor talán otrombaság lenne kifogásolni. De minden ilyen típusú taktika oda vezet, hogy

a nők továbbra is kívülállónak érzik magukat, olyan retorikai szerepek megszemélyesítőinek, melyeket nem éreznek magukénak. Nyersen megfogalmazva, talán ad hoc megoldásnak megfelel, ha a nők férfiként viselkednek, ám a probléma lényegén nem változtat.

Alaposabban át kell gondolnunk, milyen szabályok szerint működnek retorikai megnyilvánulásaink. Nem a régi, bevált álláspontra gondolok, miszerint „a férfiak és a nők mégiscsak más-más nyelven beszélnek" (ha mégis, akkor ez bizonyára azért van, mert más-más nyelvet *tanítottak* nekik). De természetesen nem is arra, hogy kövessük a konyhapszichológiát, mondván: „a férfiak a Marsról jöttek, a nők a Vénuszról." Az a meglátásom, hogy ha valódi előrelépést akarunk elérni a „Miss Triggs-probléma" kezelésében, akkor vissza kell térnünk a beszéd autoritásának néhány alapvetéséhez, ahhoz, hogy mitől sugároz tekintélyt egy megszólalás, és hogyan tanultuk meg tekintélyesnek hallani azt, amit annak hallunk. És ahelyett, hogy a nőket hangképző tanfolyamokra kényszerítenénk, hogy szép, mély, rekedtes és teljesen mesterséges hangot vegyenek fel, inkább az uralkodó férfidiskurzus hátterében meghúzódó törésvonalakon és repedéseken kellene elgondolkodnunk.

Nos, ebben is segítségünkre lehetnek a görögök és a rómaiak. Mert bár igaz, hogy részben a klasszikus kultúrának köszönhetjük a nyilvános beszédről alkotott elképzeléseink nemek szerinti erős elkülönülését – férfi *muthosz*, nő némaság –, azt is látnunk kell, hogy az ókori szerzők némelyike mélyebben elgondolkodott ezeken az elképzeléseken, mint azt manapság mi tesszük: zavarta őket az egyszerűsítés, tudatosították a következményeit, és burkoltan ellene szóltak. Lehet, hogy Ovidius félreérthetetlenül némaságra ítélte az átváltoztatott vagy megcsonkított női szereplőit, de azt is sugallta, hogy a kommunikáció túlmutathat az emberi hangon, és hogy a nőket nem lehet olyan könnyen elhallgattatni. Philomélének ugyan kivágták a nyelvét, mégis képes volt leleplezni megerőszakolóját: beleszőtte a történetet egy faliszőnyegbe (ezért aztán Shakespeare-nél Laviniát nemcsak a nyelvétől, de a végtagjaitól is megfosztják). A legrafináltabb ókori retorikatudósok készséggel elismerték, hogy a meggyőzés leghatásosabb szónoki módszerei nagyon közel állnak a csábítás (ahogyan ők látták) női fortélyaihoz. Fel is vetették, vajon a szónoklat valóban biztonságos férfiterep-e.

Egy különösen véres anekdota szemléletesen tárja fel azokat a megoldatlan gender-háborúkat,

11. kép: Edward Burne-Jones feltűnően „középkorias" ábrázolásán 1896-ból a néma Philomélé mögött látható a falikárpit, amelybe beleszőtte meggyalázásának történetét.

amelyek közvetlenül az ókori közélet és beszéd felszíne alatt meghúzódtak. Miután Julius Caesart Krisztus után 44-ben meggyilkolták, polgárháború tört ki, s ennek során meglincselték a római világ leghatásosabb szónokát és vitázóját, Marcus Tullius Cicerót. Agyonverte a tömeg, levágott fejét és kezeit diadalmenetben Rómába vitték, és a Forumon kiszögezték a szónokemelvényre, hogy mindenki láthassa. A történet szerint ekkor Fulvia, Marcus Antonius felesége, aki sokszor volt céltáblája Cicero vitriolos megszólalásainak, elment megnézni a trófeákat. Látva a nagy szónok testrészeit, kihúzta a hajtűjét, és többször Cicero élettelen nyelvébe döfte.[24] Zavarba ejtő kép a női ékszerek egyik meghatározó darabjáról, a hajtűről, amelyet itt fegyverként vetnek be a férfibeszéd legfőbb eszköze ellen – egyfajta fordított Philomélé-történet.

Amire itt rámutatok, az az ókori hagyomány önkritikája: nem kérdőjelezi meg közvetlenül az általam felvázolt alapállítást, de törekszik feltárni annak belső ellentmondásait és paradoxonjait, és átfogóbb kérdéseket felvetni az

12. kép: Az 1880-as években Pavel Svedomsky zavarba ejtően erotikusra vette Fulvia-ábrázolását, aki kéjes tekintettel bámulja Cicero levágott fejét – amelyet a jelek szerint otthonába vitt.

24 A Cicero fejét roncsoló Fulvia epizódját Cassius Dio Róma történetéről írott – töredékesen fennmaradt – munkája tartalmazza (47, 8, 4).

emberi beszéd természetével és céljával kapcsolatban, legyen az férfi vagy női megszólalás. Talán példát kellene vennünk erről, és megpróbálnunk felszínre hozni azokat a kérdéseket, amelyeket mellőzni szoktunk azzal kapcsolatban, hogyan beszélünk a nyilvánosság előtt, miért, és kinek a hangját tartjuk helyénvalónak. Amire szükségünk van, az egy kis tudatosság azzal kapcsolatban, hogy mit értünk a „tekintély hangja" alatt, és hogyan alakítottuk ki azt. Csak miután ezen elgondolkodtunk, foghatunk hozzá annak kimunkálásához, hogyan feleljünk meg mi, modern Pénelopék a saját Télemakhoszainknak – vagy, ha már itt tartunk, egyszerűen adjunk kölcsön Triggs kisasszonynak egy hajtűt.

NŐK A HATALOM SZÍNTEREIN

CHARLOTTE PERKINS GILMAN 1915-ben megjelentetett egy humoros, ám sok kérdést felvető történetet, *Herland* („Nőföld") címmel. Ez a tudományos-fantasztikus írás – ahogyan a címe is sugallja – egy olyan, kizárólag nőkből álló társadalomról szól, amely a világ egy még fel nem fedezett szegletében kétezer év óta virágzik, háborítatlanul. Az itteniek pazar utópiában élnek: tisztaság és rend, együttműködés és béke uralkodik – még a macskák is felhagytak a madárvadászattal –, a környezetkímélő mezőgazdaságtól és ízletes étkektől a közszolgáltatásokig és az oktatásig minden pompásan szervezett. Az egésznek egyetlen csodás felfedezés az alapja: a társadalom kialakulásának hajnalán az alapító anyák valahogyan tökélyre fejlesztették a partenogenezist, azaz a szűznemzést. A módszer részletei homályban maradnak, de a lényeg, hogy a nők mindig leánygyermekeket szülnek, és a megtermékenyüléshez nincs szükségük férfiakra. Herlanden ismeretlen a szex.

A regény cselekménye akörül forog, hogy három amerikai fiatalember felfedezi ezt az elzárt világot: Vandyck Jennings, a szeretetre méltó narrátor; Jeff Margrave, aki gáláns a nőkkel, de ebben a közegben ez kis híján a vesztét okozza; és a visszataszítóan viselkedő

13. kép: A Herland *borítója visszaadja Gilman regényének furcsa, utópikus fantáziavilágát – nem mellőzve jellegzetesen 20. század eleji rasszista és fajnemesítő vonásait sem.*

Terry Nicholson. Amikor megérkeznek, Terry nem akarja elhinni, hogy a háttérben nem rejtőznek valahol férfiak, hiszen a nők hogyan is lennének képesek mindent irányítani és működtetni? Végül kénytelen belátni, hogy márpedig pontosan ez történik. Ekkor úgy érzi, Herlanden jól jönne némi szex és férfiirányítás. A történet végén Terryt egyszerűen kipaterolják ebből a világból, miután a hálószobában bemutatja, mit ért a férfi irányító szerepe alatt – és ez szörnyű helyzetbe torkollik.

A mesét áthatja az irónia. Perkins Gilman humorának egyik forrása, hogy a nők egyszerűen nincsenek tudatában saját teljesítményüknek. Önállóan létrehoztak egy példaértékű államot, amelyre büszkék lehetnének, de amint kritikát kapnak hívatlan férfi vendégeiktől – akik a gerinctelentől a szemétládáig ívelő spektrum három fokozatát testesítik meg –, hajlanak rá, hogy elfogadják a férfiak kompetenciáját, tudását és szakértelmét; s mintha kissé csodálnák is a kinti férfivilágot. Bár megteremtettek egy utópiát, mégis azt gondolják, mindent elrontottak.

Csakhogy a *Herland* átfogóbb kérdéseket is feszeget, azzal összefüggésben, hogyan viszonyulunk a női hatalomhoz és azokhoz az olykor vicces, máskor ijesztő történetekhez,

amelyekben erről esik szó – és amelyeket valójában (legalábbis itt, Nyugaton) évezredek óta mesélünk magunknak. Milyen szemléletet sajátítottunk el azokkal a nőkkel kapcsolatban, akik hatalmat gyakorolnak, vagy legalább kísérletet tesznek rá? Milyen kulturális alapzatra épül a politikai térben vagy a munkahelyeken megnyilvánuló nőgyűlölet, és milyen formát ölt (milyen típusú nőellenességet tapasztalunk, ki/mi ezek célpontja, milyen szavakban vagy képekben nyilvánul meg, és mi a hatása)? Hogyan és miért zárják ki a nőket a „hatalom" (vagy éppen a „tudás", a „szakértelem" és a „tekintély") fejünkben élő hagyományos definíciói?

Ma szerencsére több nő tölt be „tekintélyesnek" tartott pozíciókat, mint tíz éve, hogy az ötven évvel ezelőtti helyzetről ne is beszéljünk. Még ha továbbra is nyilvánvalóan kisebbségben vannak a nők a politikusok, tanácsadók, rendőrfelügyelők, menedzserek, vállalatvezetők, bírák és egyebek között, de a számuk *növekedett*. (Csak egyetlen példát hozok: míg az 1970-es években a brit parlamenti képviselőknek mindössze 4%-a volt nő, manapság ez az arány 30% körül van.) Mégis az az alapfeltevésem, hogy az erős ember kulturális képzete továbbra is határozottan hímnemű. Ha a szemünket lehunyva

magunk elé képzelünk egy államelnököt vagy – a tudományos szféra felé tekintve – egy professzort, a legtöbbünk fejében nem egy nő képe jelenik meg. Ez ugyanígy igaz, ha az ember történetesen professzor*nő*ként teszi ezt: annyira erősek a kulturális sztereotípiák, hogy egy ilyesféle gondolatjáték során én magam is nehezen tudom *magamat* vagy egy másik nőt elképzelni a saját pozíciómban. Tettem egy próbát és beírtam a Google képkeresőjébe, hogy „rajzfilm+professzor" – a rajzfilmes kitétellel biztosítottam, hogy tényleg csak képi ábrázolásokat kapjak –, és a nagy-britanniai találatokra szűkítettem a keresést, hogy kizárjam a professzor szó kissé eltérő amerikai jelentését. Az első száz találatból mindössze egy volt nőnemű: Professor Holly a PokéFarm videójátékban.

Ugyanezt másképp megfogalmazva: nincs a fejünkben kép arról, hogyan néz ki egy erős nő, legfeljebb annyi, hogy férfias jelenség. A hivatalos viseletként hordott nadrágkosztüm, vagy legalábbis nadrág, amit Angela Merkeltől Hillary Clintonig oly sok női politikai vezetőn láthatunk Nyugaton, lehet kényelmes és praktikus; jelezheti azt is, hogy nem hajlandóak kirakati bábuvá degradálódni, ami oly sok politikusfeleség sorsa; de lehet egyszerű taktika is – mint a hangszín

mélyítése –, hogy férfiasabbnak, a hatalom betöltésére alkalmasabbnak tűnjenek. I. Erzsébet (vagy aki azt a hajdani beszédet írta) pontosan ismerte a játék lényegét, amikor úgy fogalmazott: „szívem s gyomrom egy királyé". Éppen a nők és a hatalom közti szakadék miatt lett akkora hatása Melissa McCarthy paródiáinak az egykori fehérházi szóvivőről, Sean Spicerről a *Saturday Night Live* show-műsorban.[25] Állítólag Donald Trumpot az elnökségét kifigurázó szatírák közül ez dühítette fel a legjobban, mivel hozzá közel álló források szerint „az elnök nem szereti, ha az emberei gyengének látszanak". Ha ezt dekódoljuk, akkor az elnök nem szereti, ha férfi munkatársait nők parodizálják, sőt nőnek ábrázolják. A gyengeség tehát a női nemhez társul.

Mindebből következik, hogy még ma is hatalmon kívül állóknak tekintik a nőket. Akarhatjuk őszintén, hogy a nők belülre kerüljenek, vagy ilyen-olyan módon – gyakran tudattalanul – betolakodóként kezelhetjük azokat, akiknek ez nőként sikerül. (Emlékszem még, amikor Cambridge-ben a női mosdókat a campus távoli

25 A YouTube-on visszanézhetők ezek a felvételek, pl. Sean Spicer Press Conference, Sean Spicer Returns vagy az Easter Message from Sean Spicer. (a szerk.)

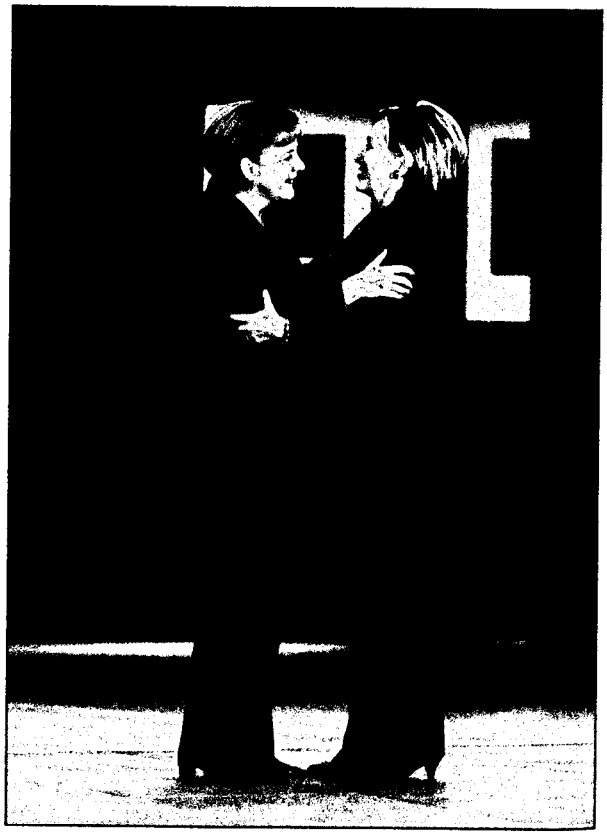

14. kép: Angela Merkelt és Hillary Clintont női politikusi egyenruhájukban kapta lencsevégre a fotós.

és eldugott zugaiban lehetett megtalálni: átvágtál két belső udvaron, végigmentél a folyosón, majd le a lépcsőn az alagsorba. Mindig eltűnődtem, vajon ezt célzásnak szánták?) De minden metafora, amit olyankor használunk, amikor a nők hozzáférnek a hatalomhoz – például „döngetik az ajtót", „rohamozzák a fellegvárat", „áttörik az üvegplafont" vagy egyszerűen „valakinek a hátán kapaszkodnak fel" –, azt sugallja, hogy a nők a hatalom körein kívülről „támadnak". Az erős nőkre úgy tekintünk, mint akik ledöntöttek bizonyos határokat, vagy pedig úgy, mintha valami olyasmi került volna a birtokukba, ami valójában nem illeti meg őket.

Egy 2017-es *The Times*-főcím ennek iskolapéldáját kínálta. A cikk arról szólt, hogy hamarosan nő kapja meg a brit főváros rendőrfőnöke, a BBC egyesített igazgatótanácsának elnöke, illetve London püspöke címet. A címlap pedig ezt harsogta: „Nők készülnek kezükbe kaparintani az egyház, a rendőrség és a BBC irányítását". (Ezek közül egyedül a londoni rendőrfőnök személyéről szóló jóslat vált be, Cressida Dick nyerte el ezt a posztot.) Természetesen a főcímek írói azért kapják a fizetésüket, hogy „megkaparintsák" az olvasók figyelmét. De azzal, hogy a lehetőséget, miszerint nő lenne London püspöke, a „hatalom kézbe kaparintása"-ként

jellemezték – és sok-sok ezer olvasónak a szeme sem rebbent ennek láttán –, arra világít rá, hogy sokkal alaposabban górcső alá kell vennünk a nők és a hatalom viszonyáról alkotott kulturális feltevéseinket. Fontos és előremozdító a munkahelyi bölcsődék, a családbarát órák, a mentorálási rendszer és más hasonló praktikák bevezetése, de ez a teendőinknek csupán egy kis része. Ha azt akarjuk, hogy a nők mint társadalmi nem – és nem csak néhány elszánt egyén – helyet kapjanak a hatalmi struktúrákban, akkor jobban át kell gondolnunk, hogyan és miért gondolkodunk úgy, ahogyan gondolkodunk. Ha létezik egy kulturális séma, amely elősegíti a nők jogfosztását, akkor pontosan mi az, és honnan származik?

Ezen a ponton hasznos lehet visszatekintenünk az ókorra. Nem is vesszük észre, milyen gyakran, és olykor bizony megdöbbentő módokon használjuk még mindig a klasszikus görög formulákat a hatalommal bíró és nem bíró nők jellemzésére. A görög mitológia és klasszikus irodalom tekintélyes számban vonultat fel erős nőalakokat. A valóságban azonban az ókori nők formális politikai jogokkal nem rendelkeztek, és igen csekély gazdasági vagy társadalmi függetlenséget élvezhettek; egyes városokban, mint például Athénban a „tiszteletre méltó",

előkelő férjes asszonyokat ritkán lehetett otthonukon kívül látni. A görögök fantáziája – elsősorban az athéni drámairodalom – felejthetetlen női karaktereket hagyományozott ránk: például Médeiát, Klütaimnésztrát és Antigonét, hogy csak párat említsünk.

Ők azonban távolról sem voltak mintaszerű nők. Az esetek többségében inkább a hatalom bitorlóiként, semmint gyakorlóiként ábrázolták őket. Jogszerűtlen módon ragadták magukhoz, vagyis olyan módon, aminek eredménye zűrzavar, az állam szétesése, halál és pusztulás lett. Szörnyűséges korcsok ők, akik a görög felfogás szerint nem is tekinthetők nőnek. És mindannyiuk történetének könyörtelen logikája az, hogy el kell veszíteniük a hatalmukat, és vissza kell kerülniük arra a helyre, ahova valók. Lényegében a görög mitológiában a hatalomhoz jutott nők által okozott nyilvánvaló káosz szolgáltatja az indokot arra, hogy a valóságban kirekesszék őket a hatalomból, és a férfiak uralkodjanak. (Önkéntelenül felmerül bennem, hogy Perkins Gilman ennek a logikának a finom paródiájaként hitette el a herlandi nőkkel, hogy elszúrták a dolgot.)

Nézzük csak meg az első írásban ránk maradt görög tragédiában, Aiszkhülosz Kr. e. 458-ban bemutatott *Agamemnón* című drámájában az

antihősnő, Klütaimnésztra alakját, aki rémisztő módon testesíti meg a fenti ideológiát. A darab szerint, amíg férje a trójai háborúban harcol, az asszony a város uralkodójaként lép fel, ám menet közben elveszíti minden nőiségét. Aiszkhülosz újra és újra férfias jelzőket aggat rá és maszkulin nyelvezetet használ vele kapcsolatban. Mindjárt az első sorokban feltűnik Klütaimnésztra jellemzésére a nehezen lefordítható *androboulon* szó, amely valami olyasmit jelent, hogy „férfias szándékú" vagy „férfi módra gondolkodó".[26] S természetesen Klütaimnésztra a hatalmat, amelyet jogalap nélkül szerez meg, bűnös cél szolgálatába állítja: hazatérő férjét megöli a fürdőkádban. A patriarchális rend csak akkor áll helyre, amikor Klütaimnésztra gyermekei összefognak, és megölik anyjukat.

Nagyon hasonló logika működik az amazonokról szóló történetekben – ezek a nők a görög írók szerint valahol az általuk ismert világ északi peremén éltek. Herland békés lakóinál sokkal erőszakosabb és harcosabb természetű csoportról van szó. A kegyetlen horda folyamatos fenyegetést jelentett Görögország és a görög férfiak civilizált birodalma számára. A modern

15. kép: Frederic Leighton 19. század végi szoborszerű Klütaimnésztra-ábrázolásán a vastag karok és az unisex öltözet a királyné férfias vonásait domborítja ki.

26 Devecseri Gábor magyar fordításában: „férfitervű nő". (a ford.)

feministák mérhetetlen sok energiát öltek abba, hogy igazolják az amazonok létezését, megrészegedve a lehetőségtől, hogy valóban létezett hajdan egy társadalom, amelyet nők irányítottak és a nőket szolgálta.[27] Álmodjanak csak tovább! A szikár valóság azonban az, hogy az amazonokat görög férfiak találták ki. A mítosz leegyszerűsített üzenete: csak a halott amazon jó amazon, vagy az, amelyiket – Terry borzalmas példája szerint – a hálószobában betörtek. A háttérben meghúzódó megfontolás szerint a férfiak kötelessége megmenteni a világot a nők uralmától.

Igaz, akad pár példa, amely látszólag pozitívabb képet fest az ókori nők hatalmáról. A modern színpad egyik alapdarabja Arisztophanész komédiája, amely női főszereplője után *Lüszisztraté* címen vált ismertté. A Kr. e. 5. század vége felé íródott színmű még ma is népszerű, mert úgy tűnik, tökéletesen megfér benne a magasröptű irodalom, a bátor feminizmus, a háborúellenes kampány és egy jó adag trágárság (Germaine Greer 1972-ben *Lysistrata:*

27 Adrienne Mayor egy alaposan alátámasztott alternatív értelmezést kínál az amazonokról (bár engem nem győzött meg). Adrienne Mayor, *The Amazons: Lives and Legends of Warrior Women across the Ancient World* (Princeton NJ, 2014).

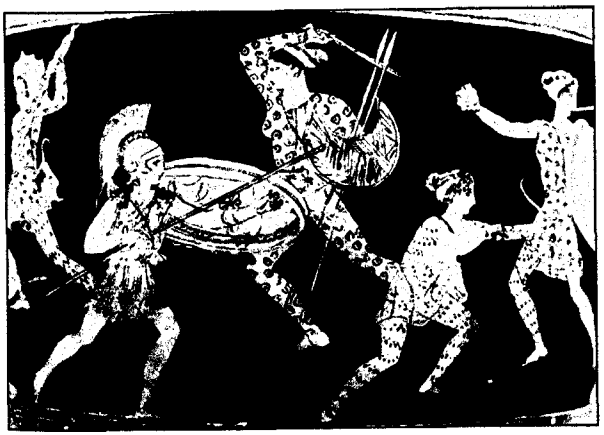

16. kép: Az amazonok és görögök összecsapását ábrázolja ez a Kr. e. 5. századi athéni agyagedény. Az amazonok a „kezeslábas" korabeli változatát, vagyis könnyű tunikát és harisnyát viselnek. Az ókori szemlélő számára ez a viselet Görögország valóságos ellenségeit, a perzsákat idézte fel.

SOMOGYI KÖNYVTÁR
1010199
1881
SZEGED

17. kép: Szerelem utolsó pillantásra. Ezen a Kr. e. 6. századi athéni agyagedényen Akhilleusz, a görög hős megöli Pentheszileiát, az amazonok királynőjét. Miközben épp beledöfi lándzsáját, bele is szeret. Kicsit későn.

the Sex-Strike címmel fordította angolra[28]). A történet középpontjában, amely nem mitológiai környezetben, hanem a korabeli Athénban játszódik, egy szex-sztrájk áll. Lüszisztraté vezetésével a nők úgy igyekeznek rávenni férjeiket, hogy fejezzék be a hosszú évek óta Spárta ellen viselt háborút, hogy megtagadják a szexuális együttlétet tőlük, míg békét nem kötnek. A férfiak a vígjáték egész ideje alatt fájdalmas erekcióval jönnek-mennek (ami manapság meglehetős nehézséget és sok vidám pillanatot okoz a színházi jelmezesek körében). Végül már nem bírják tovább a feszítő kényszert, beadják hát a derekukat a nőknek, és megkötik a békét. A női erő nagyszerű megnyilvánulása, gondolhatnánk. És a város védőistene is általában a pozitív oldalra kerül: vajon a puszta tény, hogy Athéné nő volt, nem sugall-e árnyaltabb képet a női befolyás elképzelt köreiről?

Attól tartok, hogy nem. Ha az ember megkapargatja a felszínt, és visszamegy a Kr. e. 5. századi Athén világába, a *Lüszisztraté* egészen más képet fest. Nem csak arról van szó, hogy a korabeli

28 A Greer-féle adaptáció: G. Greer and P. Wilmott, *Lysistrata: the Sex-Strike* (London, 1972); A David Stuttard szerkesztette *Looking at Lysistrata: Eight Essays and a New Version of Aristophanes' Provocative Comedy* (London 2010) jó bevezetést kínál a darab által felvetett kérdésekbe.

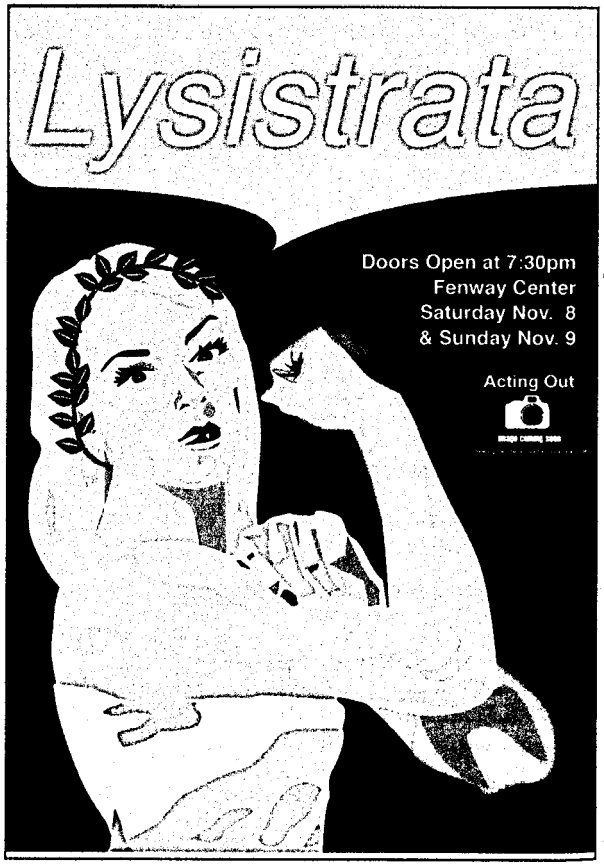

18. kép: A Lüszisztraté 2015-ös bostoni előadásához készült plakáton a klasszikus görög szereplő „Rosie the Riveter" – az amerikai szegecselőmunkás-nő – ikonikus figurájának tartását vette fel – afféle feminista ökölcsapást ígérve.

19. kép: A szexuálisan kiéheztetett férfiak jelmeze a Lüszisztraté modern előadásaiban gyakran jelent kihívást. Itt egy viszonylag friss megoldás: egy hosszú műanyag tubus.

közönség – athéni szokás szerint – kizárólag férfiakból állt, és a női karaktereket nagy valószínűség szerint a pantomimek dámáihoz hasonlóan szintén férfiak alakították. Az is tény, hogy a darab vége felé a nők hatalmának fantazmagóriáját határozottan szétzúzzák. A záró színben a békekötés úgy zajlik, hogy behoznak egy meztelen nőt (vagy egy férfit, akit valahogy meztelen nővé maszkíroztak), aki Görögország térképének szerepét tölti be, és egy kínosan pornografikus jelenetben Athén és Spárta férfiúi metaforikusan feldarabolják a testét egymás közt. Szó sincs a feminizmus előszeléről.

Ami Athénét illeti, a modern tankönyvekben, ahol kétfelé osztják az ősi görög isteneket és istennőket (Zeusz, az ég királya; Héra, Zeusz felesége), a város védőistene kétségtelenül a női oldalon jelenik meg. A klasszikus kontextusban azonban Athéné alakjának egyik kulcsa, hogy ő is elfajzott. A görög felfogás szerint egyáltalán nem nő. Először is, az öltözete egy harcosé, egy olyan korban, amikor a harc a férfiak dolga volt (természetesen ez az egyik probléma az amazonokkal is). Másodszor szűz, miközben a női nem létezésének értelme, hogy új polgárokat szüljenek. Ráadásul Athéné nem is anyától született, hanem egyenes apja, Zeusz fejéből pattant elő. Mintha Athéné – akár nő volt, akár nem – egy

20. kép: Ez a kis méretű másolat Athéné Parthenonban állt szobráról az istennő férfias oldalát ragadja meg a pajzzsal, a mellvérttel és a kezében látható győzelmi (hadi) jelvénnyel. Mellvértjének közepét Medusza levágott feje ékesíti.

olyan ideális férfivilágba engedett volna bepillantást, amelyben a nőket nemcsak a helyükön lehet tartani, hanem teljesen nélkülözni is lehet.

A mondanivaló egyszerű és világos: ameddig a szem ellát a nyugati történelemben, mindenütt – a valóság, a kultúra és képzelet szintjén – radikálisan elválnak egymástól a nők és a hatalom körei. Athéné öltözetében azonban van egy darab, amely közvetlenül üzen a mának is. Az istennő legtöbb ábrázolásán a mellvértje közepén egy női fej látható, amelyet haj helyett tekergőző kígyók borítanak. Ő Medusza, a három mitikus Gorgó-nővér egyike. Ez a fej volt az egyik leghatásosabb ókori szimbóluma annak a férfierőnek, amely legyőzi azt a veszedelmet, amit a női hatalom puszta lehetősége jelent. Nem véletlen, hogy Medusza testétől elválasztották a fejét – amit ez a tudatosan nem feminin istennő büszkén viselt vértezete kiegészítőjeként.

Medusza történetének számos ókori változata ismert.[29] Az egyik népszerű verzió

29 Medusza történetének egyik ókori változatát Ovidius írta meg *Átváltozások* című ciklusában. A Medusza-kérdéskör átértelmezésében kiemelkedő H. Cixous cikke, 'The Laugh of the Medusa', *Signs* 1. (1976), pp. 875–893, illetve a Vando Zajko és Miriam Leonard szerkesztette *Laughing with Medusa* (Oxford, 2006). Hasznos esszéket tartalmaz a *The Medusa Reader*. Szerk. Marjorie Garber és Nancy J. Vickers (New York–Abingdon, 2003).

gyönyörű nőként mutatja be, akit Poszeidón megerőszakolt Athéné templomában, és az istennő a szentségtörést azonnal megtorolva szörnyeteggé változtatta a lányt (nota bene, a lányt büntette!), akinek az arca immár olyan rémisztő lett, hogy bárki, aki rápillantott, kővé dermedt. Később a mitológiai hősök közül Perszeusz kapta a feladatot, hogy ölje meg ezt a nőt, s ő le is vágta Medusza fejét, mégpedig tükörként használva fényes pajzsát, hogy ne kelljen közvetlenül a halálos szörnyfejre néznie. Mivel az még holtában is képes volt bárkit kővé változtatni, Perszeusz kezdetben fegyverként használta a Gorgó-főt, később Athénénak ajándékozta, az istennő pedig a mellvértjén viselte azt (ennek az egyik üzenete az, hogy óvakodjatok túl közvetlen pillantást vetni az istennőre).[30]

Nem kell Freudot segítségül hívni ahhoz, hogy a Medusza fejét övező kígyókban a fallikus erő bitorlására tett utalást lássunk. Ez a mítosz klasszikus változata, amelyben a férfidominancia erőszakos módon érvényesül egy nő illegitim erejével, hatalmával szemben. A nyugati irodalom, kultúra és képzőművészet

30 Az áldozat büntetésének és bűnhődésének kiváló irodalmi feldolgozása Lauren J. A. Bear: Medusza nővérei című, a görög tragédiákra hajazó regénye. (Ford. Medgyesy Zsófia. Kossuth Kiadó, 2023.)

21. kép: A gyerekszülés fantáziadús módja: ezen a Kr. e. 6. századi athéni agyagedényen az látható, amint Athéné Zeusz fejéből pattan elő, miközben a többi isten és istennő figyeli a jelenetet. A görög mitológia őrült agyszüleménye furcsa, de fontos üzenetet hordoz: a tökéletes világban a szaporodáshoz még nőkre sem lenne szükség.

pedig rendre ilyen értelemben használja ezt a történetet. A modern művészetből is ismerős Medusza vértől csöpögő, levágott fejének képe felveti a kérdést, hogy a művésznek hatalmában áll-e ábrázolni egy olyan tárgyat, amelyre rá sem lenne szabad pillantanunk. 1598-ban Caravaggio elképesztő erővel festette meg a még vonagló kígyókkal körülvett, levágott Gorgó-főt, amely rémült sikolyra tátja száját – állítólag a festő saját arcvonásait örökítette meg benne. Pár évtizeddel korábban Benvenuto Cellini elkészítette Perszeusz ember nagyságú bronzszobrát, amely ma is a firenzei Piazza della Signoriát díszíti: a hős lábával Medusza megcsonkított testén tapod, miközben a levágott fejet diadalmasan emeli magasba. Itt is látjuk, hogy még folyik ki belőle a véres-ragacsos trutyi.

Az a különös, hogy ez a lefejezés máig a nők hatalmával szembeni elutasítás jelképe. Angela Merkel arcát sokszor illesztették rá Caravaggio festményére. Az ebben a szellemben fogant, de bugyutább megnyilvánulások egyike a brit Rendőrszövetség magazinjában jelent meg, ahol egy vezércikk „Maidenheadi Medusza"[31] névvel

31 Theresa May a Berkshire megyei Maidenhead választókörzet parlamenti képviselője volt.

22. kép: A hős diadalmámora vagy szadista nőgyűlölet? Benvenuto Cellini szobrán Perszeusz magasba emeli Medusza levágott fejét, miközben lábbal tiporja holttestét. A háttérben látható másik szobor méltó párja: Akhilleusz erőszakkal magával ragad egy trójai királylányt.

illette Theresa Mayt, aki akkor a belügyekért felelős kormánytag volt. „A Medusza-hasonlat talán egy kicsit erős – reagált a *Daily Express*. – Mindannyian tudjuk, hogy May asszony gyönyörűen befésült frizurát visel." A brit Munkáspárt 2017-es pártkonferenciáján keringett egy karikatúra a résztvevők között, amelyen a kígyókkal és minden kellékkel felszerelt „Maydusa" képe szerepelt. May ennyivel megúszta, nem úgy Dilma Rousseff, Brazília elnöke, aki egy jelentős Caravaggio-kiállítást nyitott meg São Paolóban. Természetesen a tárlaton szerepelt a *Medusza-fej* is, és Rousseff épp ez előtt a festmény előtt állva kihagyhatatlan fotótémát szolgáltatott a jelenlévőknek.

A Medusza-toposz azonban Hillary Clinton esetében öltötte a legszélsőségesebb és legocsmányabb formát. Az amerikai elnökválasztási kampányban ellenfele, Donald Trump hívei – nem meglepő módon – számtalan ábrázolást készítettek róla, amelyeken kígyószerű haj keretezi az arcát. A legrémisztőbb azonban az volt, amikor Cellini bronzszobrába applikálták az arcmását, hiszen Caravaggio festményével ellentétben itt nem csupán az ő arcáról lehetett szó: megmutatkozhatott a hős férfi is, aki ellenfele és gyilkosa. Csupán annyit kellett tenni, hogy Trump arcát illesztették Perszeusz

arcának helyére, Clinton asszonyét pedig a levágott fejre (a karikatúra – valószínűleg a jó ízlés nevében – mellőzte a megcsonkított testet, amit az eredeti szobornál Perszeusz tapod). Igaz, a világháló eldugott, sötét zugaiból előkotorhatók csúf Obama-karikatúrák is, de azok tényleg nagyon sötét zugok. Az is igaz, hogy az Egyesült Államokban egy televíziós szatíra egyik jelenetében felmutatták Trump levágott fejét, természetesen nem igaziból, ám az eset következményeként a komikus (történetesen egy nő) elveszítette az állását. Ugyanakkor a hétköznapokban az amerikai dekorációk állandó kelléke lett a Perszeusz-Trump, markában Medusza-Clinton vértől csöpögő levágott fejével. Lehetett ilyen nyomatos pólót és trikót venni, ott virított bögréken, laptop-tokokon és vászonszatyrokon (néha a TRIUMPH – diadal –, néha egyszerűen TRUMP felirattal). Kell egykét perc, amíg az ember felfogja ennek a gender alapú erőszaknak a normává szilárdulását, de ha bárkinek kétsége volt afelől, milyen mély kulturális gyökerei vannak a nők kirekesztésének a hatalomból, vagy bizonytalan az ezt megfogalmazó és igazoló klasszikus minták erejében, azoknak legyen elég annyit mondanom: Trump és Clinton, Perszeusz és Medusza. És pont.

TERMÉSZETESEN NEM ELÉG, ha itt megállunk, és nem mondjuk el, mit is tehetnénk ez ügyben. Mi kellene ahhoz, hogy a nőket újra a hatalom berkein belülre helyezzük? Úgy hiszem, itt különbséget kell tennünk az egyéni és az általánosabb, közösségi perspektíva között. Ha megnézzük azokat a nőket, akik „befutottak", láthatjuk, hogy a siker mögött lévő taktikák és stratégiák nem csak abból állnak, hogy utánozzák a férfi kifejezésmódokat. A legtöbb sikeres nőben van valami közös: az a képesség, hogy kifordítják és a maguk előnyére használják azokat a szimbólumokat, amelyek általában a nők jelentéktelenségét testesítik meg. Margaret Thatcher, a Vaslady is ezt tette a kézitáskáival, így végül a legsztereotipikusabb női kiegészítő nevéből a politikai hatalomgyakorlás kifejezője lett: „iron handbag policy" (vas kézitáska politikája)[32]. Jóval alacsonyabb szinten én is valami hasonlót tettem, amikor az első interjúmra mentem egy egyetemi állásra, történetesen Thatcher fénykorában. Kifejezetten erre az alkalomra vettem egy kék harisnyanadrágot.

32 Margaret Thatcher (1925–2013) brit miniszterelnök egy alkalommal addig verte az asztalt kedvenc kézitáskájával, amíg az Európai Gazdasági Közösség vissza nem fizette azt a pénzt, amivel szerinte azok az országának tartoztak. (a ford./a szerk.)

23. kép: Caravaggio Medusza-ábrázolását időről időre előveszik a női politikusok „lefejezéséhez". Itt Angela Merkel, illetve Hillary Clinton jutott Medusza sorsára.

Jellemzően nem hordok ilyesmit, de a logika elég jónak tűnt: „Ha az interjúztatók azt fogják gondolni, hogy egy igazi kékharisnya vagyok, akkor hadd mutassam meg, hogy tudom, ezt gondolják, *ráadásul* én már előre tudtam, hogy így lesz."

Ami Theresa Mayt illeti, még most is korai lenne ítéletet mondani, de egyre nagyobb a valószínűsége, hogy egy nap úgy fogunk rá visszagondolni, mint egy olyan nőre, akit azért juttattak be a hatalomba – és tartottak benne –, hogy megbukjon. (Nagyon kell igyekeznem, hogy ne jusson eszembe Klütaimnésztra esete.) Ugyanakkor az az érzésem, hogy a „topánkamániája" és leopárdmintás tűsarkúi révén is igyekezett egyértelművé tenni, hogy nem hagyja magát belegyömöszölni a férfisablonba. Ráadásul ő is, mint Thatcher, remekül aknázza ki a Tory párt férfitagjainak hatalmi eszköztárában mutatkozó gyengeségeket. Az a tény, hogy nem tagja a klubnak, nem tartozik a népszerű fiúk csapatához, néha segített neki abban, hogy autonóm területet hasítson ki magának. A kirekesztésből erőt és szabadságot kovácsolt. És köztudottan ugrik az atyáskodó kioktatásra.

Sok nő tudna megosztani efféle szemléletet és trükköket. De a nagy problémákat, amelyekkel igyekszem itt szembenézni, nem

24. kép: Kínos szuvenírek? Donald Trump hívei a 2016-os amerikai elnökválasztás során sokféle klasszikus ábrázolás közül választhattak, de egyik sem volt olyan ütős, mint Trump Perszeuszként Hillary Clinton levágott Medusza-fejével.

oldják meg a status quo kihasználására vonatkozó ötletek. Nem hiszem, hogy a türelem a megoldás, még akkor sem, ha a fokozatos változás szinte biztosan bekövetkezik. A nők ebben az országban csak száz éve rendelkeznek szavazati joggal, így nem szabad elfelejtenünk megveregetni a vállunkat a forradalomért, amelyet mindannyian, nők és férfiak együtt véghez vittünk. Ugyanakkor, ha igazam van a nők kirekesztését legitimáló kulturális mélystruktúrákkal kapcsolatban, akkor a fokozatos változás valószínűleg túl sokáig tartana – legalábbis számomra. Jobban át kell gondolnunk, hogy mi a hatalom, mire való, és hogyan mérjük. Másképp fogalmazva, ha a nőket nem tekintik teljes mértékben a hatalmi struktúrák részének, akkor biztos, hogy a hatalmat kell újradefiniálnunk, és nem azt, amit a nőkről gondolunk?

A hatalomról való elmélkedésem során eddig az ilyen jellegű vitákban szokásos utat követtem, a nemzeti és nemzetközi politikára és politikusokra összpontosítva – amihez a biztonság kedvéért hozzátehetnénk néhányat a vezérigazgatók, prominens újságírók, televíziós vezetők és hasonlók szokásos felsorolásából. Így azonban a hatalom igen szűk értelmezését kapjuk, amely lényegében

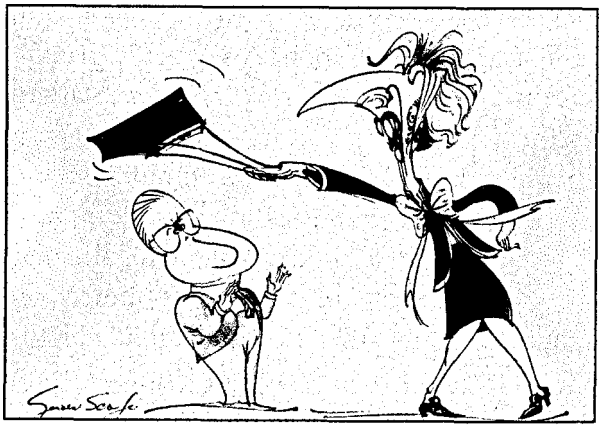

25. kép: Margaret Thatcher „megtáskázza" az egyik miniszterét, a szerencsétlen Kenneth Bakert.

egybecseng a köztisztelet (bizonyos esetekben a hírhedtség) fogalmával. Vagyis nagyon „exkluzív" dolog a szó hagyományos értelmében, és karöltve jár a hatalom „üvegplafon"-képzetével, amely nemcsak a hatalmon kívülre pozicionálja a nőket, hanem az úttörő nőket afféle sikeres szupernőknek állítja be, akiket csupán a férfi előítéletek utolsó maradványai akadályoznak abban, hogy felérjenek a csúcsra. Nem hiszem, hogy ez a modell képes megszólítani a nők többségét, akik, még ha nem is pályáznak az Egyesült Államok elnöki, vagy egy cég vezérigazgatói posztjára, jogosan szeretnének részt venni a hatalom gyakorlásában. 2016-ban ez a modell biztosan nem volt képes az amerikai szavazók közül eleget megnyerni.

Még ha a nemzeti politika felsőbb szintjeire korlátozzuk is vizsgálódásunkat, akkor is nehéz kérdés, mi alapján ítéljük meg a nők sikerességét ezen a területen. Rengeteg ranglistát találunk a nők arányáról a nemzeti törvényhozásokban. A lista élén Ruanda áll, ahol a parlament tagjainak több mint 60 százaléka nő, míg az Egyesült Királyság nagyjából 30 százalékkal, majdnem ötven hellyel hátrébb található. Meglepő, de Szaúd-Arábiában a parlamentszerű szerepet betöltő királyi tanácsadó testületben több a nő, mint az amerikai

kongresszusban. Adja magát, hogy e számok némelyikén sajnálkozzunk, máshol lelkendezzünk, igen helyes ugyanis, ami a nők szerepével kapcsolatban a polgárháború utáni Ruandában történt. De elgondolkodom azon, vajon nem azt jelenti-e bizonyos helyeken a nők nagyszámú parlamenti jelenléte, hogy *nem* a parlament a hatalom letéteményese.

Azt is gyanítom, nem vagyunk őszinték magunkkal abban, hogy *miért* is akarunk nőket a törvényhozásba. Számos tanulmány szerint a női politikusok szerepe, hogy előmozdítsák a nők érdekeit szolgáló (például a gyermekgondozást, az egyenlő béreket és a családon belüli erőszakot kezelő) törvények meghozatalát. A Fawcett Society nemrég kiadott jelentésében azt sugallja, hogy összefügg, mennyiszer kerültek terítékre „női ügyek" a walesi Nemzetgyűlésben[33] azzal, hogy a walesi képviselők között egyenlő arányban vannak nők és férfiak. Nem akarom jelentéktelen eredménynek beállítani, hogy a gyermekgondozás és a többi téma megfelelő teret kap, csak abban nem vagyok biztos, hogy ezeket a kérdéseket „női ügyekként" kellene továbbra is kezelnünk; és abban sem vagyok biztos, hogy ez a legfontosabb

33 2020 óta parlamentnek hívják ott is.

ok, ami miatt szeretnénk több nőt látni a parlamentben. Sokkal egyszerűbb az indok: mérhetetlenül igazságtalan a nők kirekesztése a törvényhozásból, bármilyen tudattalanul teszik is azt; nem nélkülözhetjük a nők szakértelmét sem a technológia, sem a gazdaság, sem pedig a társadalmi gondoskodás területeiről. És ha ez azzal jár együtt, hogy kevesebb férfi ül a parlamentben (ahogyan szerintem lennie kellene) – a társadalmi változásoknak mindig vannak vesztesei, nem csak nyertesei –, akkor én ezeknek a férfiaknak kész vagyok a szemébe nézni.

Csakhogy ezzel még mindig valamilyen elit dologként kezeljük a hatalmat, amelyet összekötünk a társadalmi elismertséggel, az ún. „vezető" egyéni karizmájával és gyakran, bár nem mindig, valamifajta hírnévvel. Ráadásul nagyon szűk ez a fajta értelmezés, mintha a hatalom valami tárgy lenne, amelyet csupán kevesek – leginkább férfiak – birtokolhatnak vagy gyakorolhatnak (pontosan ezt testesíti meg a kardot suhogtató Perszeusz, illetve Trump ábrázolása). Ennek a definíciónak az alapján a női nem – és nem csupán néhány nőnemű egyén – van kirekesztve a hatalomból. Nem egyszerű beleilleszteni a nőket egy olyan rendszerbe, amelyet eleve

hímneműként kódoltak; vagyis a rendszert kell megváltoztatni. Ami azt jelenti, hogy a hatalomról másképp kell gondolkodnunk. El kell azt választanunk a társadalmi megbecsültségtől. Együttműködésként kell felfognunk, a követők, és nem kizárólag a vezetők hatalmaként. Ez mindenekelőtt azt jelentené, hogy a hatalmat nem tulajdonként, hanem tulajdonságként fogjuk fel, sőt egyenesen igeként („hatalmat gyakorolni"). Arra a képességre gondolok, hogy hatékonyak legyünk, hogy változást érjünk el a világban, és a jogra ahhoz, hogy komolyan vegyenek bennünket – együtt és egyenként is. Olyasfajta hatalomról beszélek, amiről a nők többsége úgy érzi, nincs benne része – de szeretné, ha lenne. Miért rezonál oly sokakban az „atyáskodás" (miközben magát a kifejezést nagyon sok férfi utálja)? Azért érint annyira érzékenyen minket (nőket), mert kertelés nélkül kifejezi, milyen, amikor *nem vesznek komolyan* bennünket: kicsit ilyen az is, amikor a Twitteren engem kioktatnak római történelemből.

Nos, lehetünk-e optimisták, hogy megváltozik az, ahogyan arról gondolkodunk, mi a hatalom, mire képes, és hogyan vesznek részt benne a nők? Talán egy kicsit. Megdöbbentő például, hogy az elmúlt évek egyik

legbefolyásosabb politikai mozgalmát, a Black Lives Mattert[34] három nő alapította; gyanítom, kevesen ismerjük őket név szerint, de együttesen megvolt a hatalmuk, hogy másképp alakítsák a dolgokat.

Az összkép azonban ennél komorabb. Egyáltalán nem tartunk ott, hogy a hatalomról szóló meghatározó történeteket, amelyek kirekesztik a nőket, sikerült volna a fejük tetejére állítanunk, és előnyt kovácsolnunk belőlük – ahogyan hajdan Thatcher asszonynak sikerült a kézitáskáival. Még az ellen is kitartóan tiltakozom, hogy a *Lüszisztratét* a lányok-asszonyok hatalmát bemutató darabként fogjuk fel – noha manapság talán pontosan ekként *kellene* eljátszanunk. És bár az elmúlt több mint ötven évben a feministák megpróbálták Meduszát a női hatalom megtestesítőjeként felmutatni („Meduszával nevetni", ahogy egy nemrég megjelent esszégyűjtemény címében olvasható) – nem is beszélve arról, ahogyan a Versace a logójába emelte –, ez szemernyit sem változtatott azon, miként használják fel alakját továbbra is a női politikusok elleni támadásokhoz.

34 A mozgalom nevének jelentése: Számítanak a fekete életek. (a ford.)

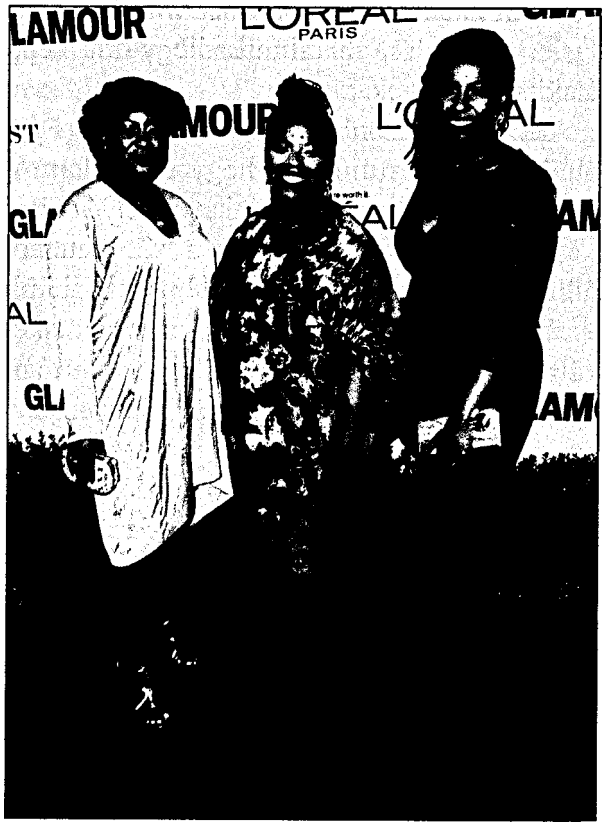

26. kép: Ahhoz, hogy valaki változást érjen el, nem kell celebnek lennie. Kevesen ismerik név szerint a három nőt, akik a Black Lives Matter mozgalmat elindították: Alicia Garza, Patrisse Cullors és Opal Tometi.

E hagyományos narratívák erejét nagyon szépen, bár fatalista módon érzékeltette Perkins Gilman. A *Herland*nek ugyanis készült egy folytatása, amelyben Vandyck úgy dönt, hazakíséri Terryt Ourlandre (Miénkföldére), és magával viszi a nők birodalmából származó feleségét, Elladort: a címe *With Her in Ourland* (A nőmmel Miénkföldén). Igazság szerint Ourland nem épp legszebb orcáját mutatja, nem utolsósorban azért, mert Ellador az első világháború kellős közepén ismerkedik meg vele. És a pár nem sokkal később, miután lerázzák Terryt, visszatér Herlandre. Ekkor Van és Ellador már gyermeket vár, és ahogyan a kedves olvasó máris sejtheti, a második regény zárómondata így hangzik: „És a kilencedik hónap végén megszületett a fiunk." Perkins Gilman tisztában lehetett azzal, hogy nincs szükség újabb folytatásra. Minden, a nyugati hagyomány logikáját ismerő olvasó pontosan meg tudta volna jósolni, hogy ötven év múlva ki lesz Herland vezetője. Az a fiú.

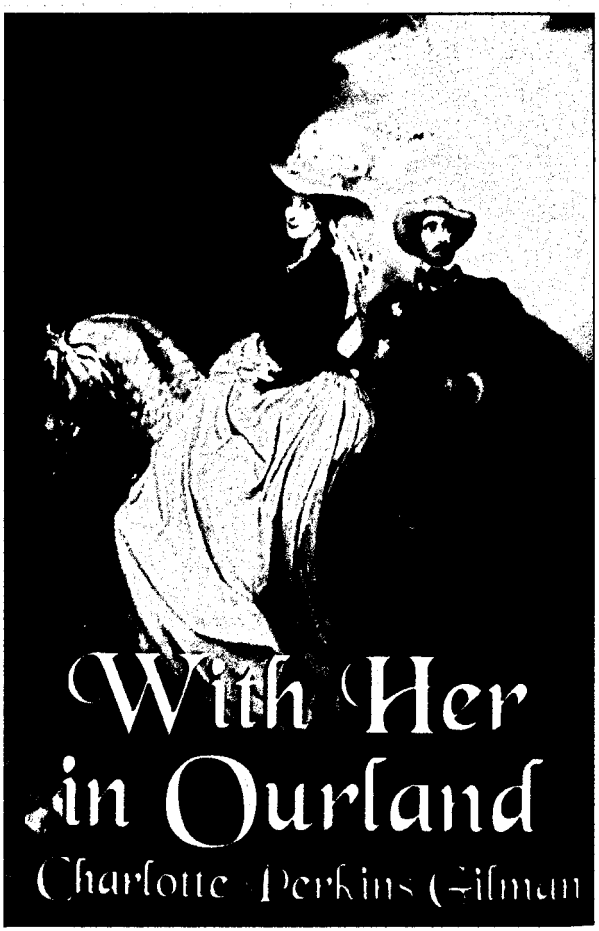

27. kép: Gilman regényének második része, a With Her in Ourland *borítója arra enged következtetni, hogy a herlandi nőket végül beleszeliditik abba a világba, ahol a hatalom a férfiaké.*

UTÓSZÓ

Az előadásoktól a könyvig – és a tévedéshez való jog

KÖNYVET KÉSZÍTENI A SZÓBAN ELHANGZOTT előadásokból bonyolult feladat. Mennyire lépjen hátra az ember, gondolja újra és csiszolja a gondolatmenetet? Mennyire kell megtartani az élőbeszéd lelkesültségét és az esetleges sarkításokat? A nyomtatott változat előkészítése során kihasználtam a lehetőséget némi tartalmi frissítésre. Az első fejezetben szereplő 2014-es előadásom idején még Barack Obama volt az Egyesült Államok elnöke, míg a második előadás idején, 2017 márciusában Theresa May miniszterelnöksége még egészen másképp látszott (és az *eredeti szövegben is szereplő* kiszólásom, miszerint csak azért juttatták a hatalomba, hogy „megbukjon", később sokkal pontosabb meglátásnak bizonyult, mint akkor gondoltam). Mégis ellenálltam a kísértésnek, hogy komolyabban átírjam a szöveget, új témákat vessek fel, vagy részletesebben kifejtsek az előadásokban éppen csak érintett gondolatokat. Szeretnék a jövőben alaposabban elgondolkodni azon, pontosan *hogyan* is lehetne átkonfigurálni a „hatalom" azon fogalmait, amelyek most néhány kivétellel minden nőt kirekesztenek; és szeretném megpróbálni ízekre szedni magát a (rendszerint férfiak által

gyakorolt) „vezetés" fogalmát, amelyről azt feltételezzük, hogy az iskoláktól és egyetemektől kezdve a vállalkozásokon át a kormányzatig minden intézmény sikerességének kulcsa. De ez máskor lesz.

Aki szeretne frissebb példákat találni a nők általam említett bántalmazására, az nagy számban lelhet ilyenekre az interneten. A trollok nem különösebben fantáziadúsak vagy árnyaltak, és az egyik Twitter-epeömlés pont olyan, mint a másik. De időnként felmerülnek új szempontok, vagy legalábbis leleplező hasonlóságok. A 2017. nyári brit parlamenti választások idején és közvetlenül utána nagyon megdöbbentett két katasztrofális rádióinterjú: Diane Abbott munkáspárti képviselőé és Boris Johnson Tory-képviselőé. Abbott teljesen összezavarodott, amikor pártja rendőrségi toborzási politikájának költségeiről beszélt – egy ponton olyan számadattal állt elő, amely szerint az új rendőrök évi fizetése 8 font lett volna. Johnson ugyanilyen kínos és esetlen tudatlanságot árult el az új kormány néhány kiemelt kötelezettségvállalásával kapcsolatban; úgy tűnt, hogy fogalma sincs pártja politikájáról a büntető igazságszolgáltatási rendszerben tapasztalható faji megkülönböztetéssel vagy a felsőoktatáshoz való hozzáféréssel kapcsolatban. Nem az a lényeg, hogy mi okozta

ezeket a kommunikációs mellélövéseket (Abbott akkoriban minden bizonnyal beteg volt). Ami elképesztett, az a két esetben eltérő reakció az interneten és más felületeken.

Abbott ellen azonnal „nyílt vadászat" indult, akit „hülyének", „kövér idiótának", „üresfejűnek" és még ennél is sokkal rosszabbnak neveztek, nem kevés rasszizmussal fűszerezve (ő Nagy-Britannia leghosszabb ideje szolgáló fekete bőrű parlamenti képviselője). Ha jóindulatúan fordítom le, az üzenet az volt, hogy egyszerűen nem alkalmas a feladatra. Johnsont is rengeteg kritika érte, de egészen más stílusban. Interjúját inkább a fiatalos hadoválás példájaként fogták fel: jobban össze kellene szednie magát, harsánykodás helyett jobban koncentrálni, és a feladatát kellőképpen átlátni. Más szóval, legközelebb csinálja ügyesebben. Abbott támadói arra játszottak, hogy ne legyen „legközelebb" (ami, mint kiderült, meghiúsult, hiszen a képviselőnőt újraválasztották, mégpedig a korábbinál lényegesen nagyobb arányban).

Bármi is legyen az ember véleménye Abbottról és Johnsonról, érdekes a kettős mérce ebben az esetben. Nem csak arról van szó, hogy a nőknek nehezebb érvényesülniük; ha hibáznak, sokkal keményebb kritikát kapnak. Gondoljunk csak Hillary Clintonra és azokra az e-mailekre!

Ha ezt a könyvet elölről kezdeném írni, több helyet találnék arra, hogy védelmembe vegyem a nők *jogát a tévedéshez*, legalább időnként.

Nem vagyok benne biztos, hogy találnék erre klasszikus párhuzamot. Szerencsére nem minden, amit teszünk vagy gondolunk, vezethető vissza közvetlenül vagy közvetve a görögökhöz és a rómaiakhoz; és gyakran kapom magam annak bizonygatásán, hogy nem vonhatunk le egyszerű tanulságokat az ókori világ történelméből. Igazából nem volt szükségünk Róma balvégzetét ismerni ahhoz, hogy tudjuk, a modern nyugati katonai beavatkozás Afganisztánban és Irakban valószínűleg rossz ötlet. A Római Birodalom nyugati „bukásából" nem sokat tudunk meg a modern geopolitika útvesztőiről. A görögök és rómaiak alaposabb tanulmányozása mégis segíthet abban, hogy magunkba nézzünk, és jobban megértsük, hogyan tanultunk meg úgy gondolkodni, ahogyan a huszonegyedik században gondolkodunk.

A könyvtől a #MeTooig – és gondolatok a nemi erőszakról

A második előadás utolsó oldalain változtatás nélkül olvashatók a gondolataim úgy, ahogy

a jelen kötet első kiadása nyomdába ment. 2017 szeptemberében jártunk, a #MeToo még nem vált a világ legismertebb hashtagjévé, és az emberek többségének a Harvey Weinstein név alig jelentett többet egy sikeres filmproducernél. Mire a *Nők és hatalom* napvilágot látott, a nemi erőszak és szexuális zaklatás eseteiről sokkal nyíltabban folyt a szó, mint bármikor korábban.

Most, az első megjelenés után egy évvel ismét úgy küldöm nyomdába a kéziratot, hogy a Szenátus Igazságügyi Bizottsága előtt nemrég hangzott el Christine Blasey Ford erőteljes és megindító tanúvallomása Brett Kavanaugh-nak az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága élére jelölése kapcsán. E sorok írása közben még nem tudjuk, vajon Kavanaugh tényleg a jelöltek között lesz-e.[35] És még túl korai lenne biztosat mondani a metoo-mozgalom hosszú távú hatásairól úgy általában. Bizakodás és beletörődő borúlátás között ingadozom. Reménykedem, hogy az emberek egyszer majd úgy tekintenek vissza 2017 őszére, mint egy társadalmi és szexuális forradalom kirobbanásának pillanatára. A metoo szellemisége biztosíthatja, hogy New

35 A szexuális zaklatással vádolt Brett Kavanaugh-t Donald Trump jelölte a Legfelsőbb Bíróság élére, és a szenátus végül 50:48 arányban mellette voksolt, így 2018. október 6-án letehette az esküt.

Yorktól Nairobiig a nők többé ne hallgassanak az ilyen jellegű abúzusokról, a szereposztó kanapétól az irodai fénymásoló mögötti tapizásokig. Ugyanilyen fontos, hogy lehet ez ébresztő a férfiak számára is – mármint természetesen azon *néhány* férfi számára, mert a férfiak többsége ugyanúgy elborzad az állításokban megnevezett dolgoktól, mint a legtöbb nő. Talán kultúraváltást is jelezhet, amely megakadályozza, hogy bárki szívességeket ajánljon némi szexért; hogy akarata ellenére lesmároljon valakit; vagy hogy a szexet a hatalommal járó előjogként kezelje. De lehet, hogy egy hashtaget cselekvésre váltani nehezebb, mint gondolnánk. Borúlátóbb napjaimon attól tartok, hogy a végén úgy tekintünk majd vissza a metoora, mint egy olyan változás dicső hírnökére, amely valójában soha nem történt meg, még ha a dolgok soha nem is zökkentek vissza teljesen a régi kerékvágásba. Nem csak arra gondolok, hogy talán olyan pereknek lehetünk majd tanúi, amelyekben a jól megfizetett védőügyvédek ugyanúgy biztosítják a bűnösök felmentését, mint az ártatlanokét. (Én is nehezen tudom összeegyeztetni a tisztességes és megfelelő eljárás abszolút szükségességét a különböző vádak tisztázására azzal a tudattal, hogy az igazságszolgáltatásban a világon

mindenütt láthatjuk annak példáit, hogy a gazdag emberek megúszhatják.)

Ez azt is jelenti, hogy sajnos a metoo-mozgalom túlságosan is beleillik abba a sorba, amiről ebben a könyvben szóltam. Mint ahogyan igyekeztem megmutatni, egészen Philoméléig visszamenően (aki a falikárpitba szőtte bele feljelentését az erőszaktevője ellen), hogy a nők finoman szólva is alig jutnak szóhoz, ha kifogásolni akarják azt, ahogyan *nőként* velük bánnak, illetve bántalmazzák őket. A #MeToo örvendetesen nagy zajt csapott, amelynek hullámai most az egyszer eljutottak a világ szinte minden szegletébe, azonban még mindig nem volt átütő ereje. Ami még ennél is lényegesebb, a nők által elszenvedett zaklatás (és sok nő korábbi hallgatásának) gyökere minden bizonnyal a hatalmi struktúrákban rejlik. S ha ez így van, akkor az egyetlen hatékony megoldás ezen struktúrák megváltoztatása. Míg a legsikeresebb hollywoodi filmek rendezőinek kevesebb mint tíz százaléka nő (2017-ben ez volt a helyzet), a filmiparban a férfiak maradnak a siker kapuőrei, és valószínűleg kevés hatása lesz a nők hangjának az ottani szexuális

kultúrára – bármennyire is felerősödtek mostanra ezek a hangok.[36]

Az elmúlt tizenkét hónapban lelkesen ünnepeltem azoknak a nőknek a bátorságát, akik megszólaltak. Emellett érzékeltem, hogy egyre inkább a nemi erőszak és a beleegyezés kérdésköre foglalkoztat – és az, hogyan kapcsolódnak ezek a *Nők és hatalom* témáihoz, különösen a narratívához és a történetmeséléshez. A könyv mindkét fejezetében igyekeztem rávilágítani, hogy milyen fontos szerepet játszanak a nők definiálásában, elhallgattatásában vagy ellehetetlenítésében a nyugati kultúrába évezredek óta beágyazott történetek (legyen szó akár Pénelopé Télemakhosz általi megfeddéséről vagy Medusza lefejezéséről); és megpróbáltam bemutatni, mennyire szűk a nők mozgástere, amikor az eseményekről a saját narratívájukat igyekeznek megalkotni

36 A filmiparban foglalkoztatott nők 2017-es arányáról lásd Martha M. Lauren tanulmányát: "The Celluloid Ceiling: Behind-the-Scenes Employment of Women on the Top 100, 250 and 500 Films of 2017", amely elérhető a San Diego State University (SDSU) keretében működő és Lauren által alapított Center for the Study of Women in Television and Film honlapján: *The Celluloid Ceiling Report* 2017.
https://womenintvfilm.sdsu.edu/wp-content/uploads/2018/01/2017_Celluloid_Ceiling_Report.pdf.
A honlapon követhetők a 2007-től évente készülő ilyen jellegű összesítések és más kutatási eredmények.

(gondoljunk ismét Philomélére, vagy Laviniára Shakespeare *Titus Andronicus*ában). A metoo fényében jobban elgondolkodtam azokon a történeteken, amelyeket magunknak gyártunk arról, amit velünk tettek, vagy amit mi magunk tettünk. Hogyan alakulnak át az emberi tapasztalatok e múló pillanatai olyan narratívákká, amelyek nyomán tartós jelentőségre tesznek szert a nyilvánosságban, a politikában vagy a személyes életünkben? Nem tudtam megkerülni, hogy visszagondoljak múltam egy epizódjára, amikor 1978-ban a Milánóból Rómába tartó éjszakai vonaton megerőszakoltak, és arra, hogy időről időre módosult az, ahogyan ez az eset a saját élettörténetemben helyet kapott.[37]

Az incidens csupasz vázlata igen egyszerű. Doktoranduszhallgatóként néhány hónapos olaszországi kutatásra tartottam, és már majdnem az utazásom végén jártam, csak még át kellett szállnom késő este Milánóban. Nagyon fáradt voltam, és több poggyásszal utaztam, mint amennyivel egyedül könnyedén elboldogultam volna, de az állomás büféjében a csatlakozásra várva nagyon szerettem volna

37 A Milánóból Rómába tartó vonaton átélt élményeimről lásd *London Review of Books*, 24. (2000) augusztus, 34–35. o.

gyakorolni kezdetleges olasz nyelvtudásomat. Beszédbe elegyedtem egy férfival, aki azt állította, hogy építész, és egy Nápoly mellett épülő kekszgyárat tervez. Látva kimerültségemet, a férfi elkérte a jegyemet, mondván, hogy szerez nekem helyjegyet egy fekvőhelyes fülkébe (én csak ülőhelyet váltottam). Miután az új jeggyel visszatért, felsegített a vonatra a bőröndjeimmel és a hátizsákommal együtt.

Visszatekintve tudom, hogy számíthattam volna arra, ami következett, de nem voltam eléggé éber abban a pillanatban, hogy felismerjem, mi a terve: valójában egy kétszemélyes *wagon-lit* kupéba váltott jegyet (ami akkoriban luxus hálókocsit jelentett). Ahogy beléptünk, levetkőztetett és megerőszakolt, majd fölmászott a felső fekhelyre. Róma külvárosánál jártunk, amikor arra ébredtem, hogy újra rajtam fekszik – aztán szólt az utaskísérőnek, hogy adjon nekem egy csésze kávét és segítsen lecuccolni a római állomáson.

Nem sikítottam, nem menekültem el, és nem is küzdöttem ellene. Részben azért, mert túl fáradt voltam, és nem volt a láthatáron biztonságot jelentő pont, legkevésbé a hálókocsi sunyi utaskísérője, és csak azt akartam, hogy az egésznek legyen vége. Ráadásul a „ne rakd az összes tojást egy kosárba" erre az esetre

nemigen alkalmazható elve alapján értékes doktori dolgozatom fejezeteit szétosztottam a csomagjaimban, így egy esetleges gyors távozással azt kockáztattam, hogy odalesz több hónap kemény munkája. Rómába érve nem jelentettem az esetet, mert volt egy erős – és ma is úgy gondolom, helyes – megérzésem, hogy úgysem lenne belőle semmi, főleg, hogy nem is voltak rajtam külsérelmi nyomok, amivel bizonyíthattam volna, hogy dulakodtunk. És azt sem állíthatom, hogy rettenetes traumaként éltem meg a dolgot. Szerencsés voltam. Az áldozatok sokféleképpen reagálnak. Bennem nem maradt félelem az éjszakai olasz vonatok iránt, sem az olasz kekszekkel szembeni ellenérzés – hogy itt is megosszam az apró tréfát, amely mindig megmosolyogtat. Ennek ellenére akkor és azóta is düh fog el. Nincs a fogalomnak olyan jelentése, amely szerint *beleegyeztem* abba, ami történt (a második alkalommal aludtam, könyörgöm).

Mintegy húsz évvel később visszatekintettem erre az esetre a *London Review of Books* hasábjain – az esszé megírására egy új könyv indított, amely szerint a szexuális kényszerítést az evolúcióbiológia szemszögéből kell értelmezni (ez az egyik módja annak, hogy a hím maximalizálja reproduktív sikerének

esélyeit...!). Saját tapasztalataim alapján kétségtelenül jogosan fogalmaztam meg kritikát ezzel a konkrét érveléssel kapcsolatban, de megragadtam az alkalmat arra is, hogy nyilvánosság elé tárjam néhány évtized gondolatait arról, ami velem történt. Különösen izgatott, hányféleképpen meséltem el magamnak és másoknak a történetemet addig a pontig. Az egyik változatban ragaszkodtam hozzá, ahogyan most is, hogy *megerőszakoltak*, a szóban rejlő minden passzív elszenvedést sugalló értelemmel együtt. Ugyanakkor képes voltam megfogalmazni és el is hinni néhány egészen másfajta „alternatív" sztorit. 2000-ben ezt írtam:

> Az első ezek közül, amikor a „nemi erőszak"-ból „csábítás" lett, ahogyan az várható: nem igáztak le vagy kényszerítettek; bármi is történt az állomás büféjében, az „meggyőzésnek" vagy az én választásomnak tekinthető. Valójában valami ilyesmi volt az első eufemisztikus verzió, amit Rómába érkezve a barátaimnak meséltem: Milánóban „felszedtek", panaszoltam, és a vonaton az ágyban kötöttem ki a sráccal; a „nemi erőszak" szót soha nem említettem. De azon is rajtakaptam magam, hogy az esetet szexuális előéletem

jóval akaratlagosabb részeként értelmezem: a tökéletes alkalmi szex két vadidegen ember között, ami nem egy adott helyen, hanem útközben történik, a többé-kevésbé egzotikus (vagy legalábbis filmekre hajazó) helyszínen, egy vonat hálókocsijában. Ebben a változatban minden csábítást – bármennyire is akaratlanul – én végeztem; a diadal az én diadalom volt.

Eltelt újabb húsz év, és egyszerre tölt el büszkeség és szégyen ezek miatt az önmegerősítő narratívák miatt. Minél többet olvasok a szexuális erőszak mintázatairól, annál inkább látom, hogy ez a kekszgyáros pasas nagy valószínűséggel visszaeső bűnelkövető volt. Tényleg azt hittem, hogy ez a viselkedés részéről a helyzet kihasználása volt, netán „szerelem első látásra"? Az a gyakorlottság, ahogyan átcserélte a jegyemet és az utaskísérővel való bizarr összejátszása nyilvánvalóan arra utal, hogy nem ez volt az első, és valószínűleg nem is az utolsó alkalom, hogy ezt tette. Közben azon is elkezdtem töprengeni, vajon ez a férfi milyen narratívákat mond saját magának (vagy talán még a haverjainak is). Netán az egész mocskos együttlétet átkeretezte, ahogy alkalmanként magam is, egy „pompás" gyors dugássá? Amikor aznap reggel

Nápolyba ért, vajon egy pici kényelmetlen érzés mellett, de elégedett volt magával – vagy egyáltalán nem is pillantott hátra? Vajon magára ismerne az *én* sztorimban, amelyben ő erőszaktevőként jelenik meg?

Nagyon hasonló kérdések fogalmazódnak meg bennem számos, a metoo keretében az elmúlt egy évben nyilvánosságra került történettel kapcsolatban is. Kérdés, hogy az érintett férfiak hogyan magyarázzák meg *maguknak* azt, amit tettek, amennyiben a gyanúsítások igazak. Tegyük fel, hogy reggel tíz percet töltöttél egy szállodai lakosztály fürdőszobájában azzal, hogy egy nőt szexre kényszerítettél és bántalmaztál, hogyan éreznéd magad (arról nem is beszélve, milyen érzésed lenne a nő iránt), amikor hazaérsz? Egyesek – nincs kétségem – egy gin-tonikkal a kézben leheverednének, és nem éreznének mást, mint a siker és a diadal enyhén balzsamos keverékét. De az a gyanúm, hogy a legtöbben képtelenek reflektálni saját mocskos erőszakoskodásukra, csak annyit tesznek, hogy újraírják az együttlét történetét a fejükben úgy, hogy önigazolásként szolgáljon: a „nem tudtam parancsolni magamnak" verziótól „a nő nagyon akarta" mentegetőzésen át egészen a „kiérdemeltem" gondolatáig.

Épp ezért kell nagyobb figyelmet fordítanunk a most megvádolt férfiak narratíváira. Egy percig sem javaslom, hogy nyilvános fórumot biztosítsunk számukra az önfelmentéshez, elnyomva az áldozatok hangját (ebben a Miss Triggs-probléma árnyai sejlenének fel). Nem kívánom azt sem, hogy kiengedjük őket a hurokból. De amíg nem hallgatjuk meg az ő verziójukat a történtekről, addig nem is tudunk vitába szállni velük, és nem tudjuk leleplezni az annak alapjául szolgáló kizsákmányolást, és az elrozsdált hierarchiákat. A metoo világában a hatalom sokféle jelentéstartalommal bír. Bizonyosan jelenti azt, hogy a nőknek hatalmat adunk arra, hogy félelem nélkül elmondhassák a történetüket. De azt is jelenti, hogy hatalmunkban áll megkérdőjelezni – és megváltoztatni – azokat a sztorikat, amelyeket a megvádolt férfiak alibiként felhoztak – és amelyeket, ne legyünk naivak, a legtöbben maguk is elhisznek. Célunk nem csupán annyi, hogy a bűnösöket megbüntessük. A jövő szempontjából sokkal fontosabb, hogy elérjük, az ilyen önigazoló történetek a továbbiakban ne legyenek hihetők még azok számára sem, akik ezzel mentegetik magukat, maguk előtt is.

Egyszer s mindenkorra legyen világos: „*nem* a nő akarta nagyon"!

2018. szeptember

Barátom, Mary-Kay Wilners, a *London Review of Books* szerkesztője fejében született meg e kötet alapját képező két eredeti előadás gondolata, és ő kért fel arra, hogy 2014-ben, illetve 2017-ben az *LRB* British Museumban rendezett előadás-sorozatában kifejtsem gondolataimat. Köszönettel tartozom neki és a magazin többi munkatársának, valamint a BBC-nek is, amely az elhangzottak szerkesztett változatát sugározta a brit televízióban és rádióban is (itt jegyzem meg, hogy a 2014-es előadásom volt az első olyan tévés szereplésem, amely a néhai A. A. Gill tetszését is elnyerte). Sokan segítették még e kötet létrejöttét. Peter Stothard, mint már annyiszor, ezúttal is megosztotta velem szaktudását (jelen esetben nemcsak a klasszikus irodalommal, de a kortárs politikával kapcsolatban is); Caterina Turroni egy egészen más projekten való közös munkálkodásunk során segített az utolsó simításoknál és a záró gondolat megformálásánál; családom tagjai – Robin, Zoe és Raphael Cormack – heteken át türelemmel hallgatták végig többször is az előadások folyamatosan alakuló verzióit (és Raphael hívta fel a figyelmemet a *Herlandre*); Debbie Whittaker mindvégig nélkülözhetetlen volt; a Profile valamennyi munkatársa, köztük Penny Daniel, Andrew Franklin és Valentina Zanca ezúttal is nagylelkű, gyakorlatias és türelmes volt, mint mindig. Önkéntelenül eszembe jut, hogy a nyolcvanas évek elején Chloe Chard és én írtunk egy cikket arról, miért szólalnak meg olyan ritkán a nők az egyetemi szemináriumokon – többeknek elküldtük, de senki sem akarta megjelentetni. Az itt szereplő érvek egy része végső soron a Chloéval folytatott beszélgetésekre vezethető vissza. A legtöbbet azonban Helen Moralesnek köszönhetem, aki egykor a cambridge-i Newnham College klasszikus tudományok tanszékén a kollégám volt, most pedig a Kaliforniai Egyetem, Santa Barbara professzora. Hosszú transzatlanti telefonbeszélgetések során vitattuk meg a nők hatalmának és hangjának ókori és egyéb vonatkozásait. Ő irányította figyelmemet sok más dolog mellett a Medusza-ábrázolásokra. Ezt a könyvet neki ajánlom.

KÉPEK FORRÁSA

Minden tőlünk telhetőt megtettünk a közölt illusztrációk jogtulajdonosainak felkutatására, de a szerző és a kiadó hálásan fogadja a kiegészítéseket azon művek esetében, amelyeket nem tudtak lenyomozni, és szívesen közzéteszi azokat a könyv későbbi kiadásaiban.

NÉVMUTATÓ

A *dőlt betűvel* szedett tételek az illusztrációkra vonatkoznak.

Abbott, Diane 109, 110
Afrania 26
Aiszkhülosz, *Agamemnón* 73
Akhilleusz 78, 88, 133
amazonok 76–78
    Pentheszileia 78
Antigoné 73
Arisztophanész 23, 76
    Lüszisztraté 76, 79–81, 101
Arisztotelész 35
Athéné 79, 82–86

Baker, Kenneth 96
Blasey Ford, Christine 112
Boccaccio, Giovanni 33
Burne-Jones, Edward Coley, *Philomélé* 57

Caravaggio, Michelangelo Merisi da 87, 89, 92
Cellini, Benvenuto 87–89

Cicero, Marcus Tullius 58, 59
Clinton, Hillary 38, 70, 89, 90, 92, 94, 110
Cullors, Patrisse 102

Dick, Cressida 71
Dión Khrüszosztomosz 34

Ekhó 24, 27
Erzsébet, I. 36, 37, 39, 40, 54, 69

Freud, Sigmund 85
Fulvia 58, 59

Garza, Alicia 102
Google 45, 68
Greer, Germaine 76, 79

Headlessfemalepig 52
Hollywood 114
Homérosz, *Odüsszeia* 18, 19, 21
    Pénelopé 18–21, 60, 115
    Télemakhosz 18–23, 32, 41, 60, 115
Hortensia 29, 33

Ió 24, 44

James, Henry 41, 43–45
    The Bostonians 43

Johnson, Boris 49, 109, 110
Julius Caesar 58
Juno 25
Jupiter 24, 25

Kavanaugh, Brett 112
Klütaimnésztra 74, 75, 93

Leighton, Frederic 75
Lucretia 28, 30

Maesia 26, 54
May, Theresa 87, 89, 93, 108
McCarthy, Melissa 69
Médeia 73
Medusza 83–85, 87–90, 92, 94, 115, 127
Merkel, Angela 68, 70, 87, 92
metoo-mozgalom (#MeToo) 112, 114
„Miss Triggs" 22, 49, 53, 55, 122

Narkisszosz / Narcissus 24

Oatley, Jacqui 46, 48
Obama, Barack 35, 90, 108
Odüsszeusz 18, 19, 130
Ovidius 56
    Átváltozások 24, 28, 84

Pankhurst, Emmeline 38
Perkins Gilman, Charlotte 64, 66, 73, 103
Herland 64–66, 74, 103, 126
With Her in Ourland 103, 104
Perszeusz 85, 87–90, 94, 99
Philomélé 28, 31, 43, 56–58, 114, 116
Poszeidón 85
Professor Holly 68
Punch 21, 49

Rousseff, Dilma 89

Sanders, Bernie 41
Scott King, Coretta 41
Sextus Tarquinius 30
Shakespeare, William
Lavinia 28, 56, 116
Titus Andronicus 28, 116
Spicer, Sean 69
Svedomsky, Pavel, *Fulvia Cicero fejével* 59

Teniers, David, *Jupiter Junónak ajándékozza a tehénné változtatott Iót* 25
Thatcher, Margaret 14, 54, 91, 93, 96, 101
Tometi, Opal 102
Trump, Donald 35, 69, 89, 90, 94, 99, 112
Truth, Sojourner 38, 40, 42
Twitter 21, 50, 51, 100, 109

Versace 101

Warren, Elizabeth 41
Waterhouse, John William, *Echo és Narcissus* 24, 27
Weinstein, Harvey 112

Zeusz 82, 86

ILLUSZTRÁCIÓK JEGYZÉKE

20. o. Vörösalakos váza, Kr. e. 1. sz. Pénelopé és Télemakhosz Ithakában Odüsszeusz távolléte idején. Nemzeti Múzeum, Chiusi. Fotó: Dea Picture Library/De Agostini/ Getty Images

22. o. „Ez egy remek ötlet, Triggs kisasszony", karikatúra a szexista szellemű értekezletről. Riana Duncan, *Punch*, 1988. szeptember 8. Fotó: © *Punch* Limited.

25. o. *Jupiter Junónak ajándékozza a tehénné változtatott Iót*, David Teniers festménye, 1638. Kunsthistorisches Museum, Bécs. Fotó: Wikimedia.

27. o. *Echo és Narcissus*, John William Waterhouse festménye, 1903, Walker Art Gallery, Liverpool. Fotó: Superstock/Getty Images.

30. o. Sextus Tarquinius megbecsteleníti Lucretiát, ill. Lucretia öngyilkossága: nagy méretű miniatúra egy illuminált „barátság-albumban", 1550 k. Fotó: Sotheby's.

31. o. Pablo Picasso: *Téreusz és sógornője, Philomélé viaskodása* (1930). Illusztráció Ovidius *Átváltozások* című kötetéhez. Fotó: © Succession Picasso/DACS, London 2017.

33. o. Hortensia a triumvirek előtt érvel, fametszet Giovanni Boccaccio *De mulirebus clarisának* német kiadásában, 1474 k. Fotó: Penn Provenance Project/Wikimedia.

39. o. Erzsébet királynő (1533–1605) lóhátról szemléli meg csapatait Tilburynél, 1560 k. Jules Ferrario 1820–30-as években megjelent *Le Costume Ancien et Moderne* c. munkájának 12. táblája. Fotó: Hulton Archive/Getty Images.

42. o. Sojourner Truth, 1879 k., Randall Studio. Fotó: Alpha Historica/Alamy.

48. o. Jacqui Oatley a tiszteletbeli doktori cím átvételekor, 2016. Fotó: Express & Star, Wolverhampton.

57. o. Edward Burne-Jones: *Philomélé*. Fadúcnyomat bibliapapíron. Próbanyomat Geoffrey Chaucer „A jó asszonyok legendája" című verseselbeszélés-sorozatához készült

illusztrációról – *Kelmscott Chaucer*, 441. o., 1896. Fotó: The British Museum Online Collection/Wikimedia.

59. o. *Fulvia Cicero fejével*, Pavel Svedomsky olajfestménye, 1880 k. Történeti és Művészeti Múzeum, Pereszlavl-Zalesszkij. Fotó: Wikimedia Commons.

65. o. A *Herland* borítója, Charlotte Perkins Gilman rajza. A regény eredetileg 1915-ben látott napvilágot a *The Forerunner* magazinban, majd könyv alakban is megjelent az Egyesült Államokban (Pantheon Books, 1979).

70. o. Angela Merkel német kancellár és Hillary Clinton, az Egyesült Államok korábbi külügyminisztere a berlini Kancellária épületében, 2009. november 9-én. Fotó: Action Press/REX/Shutterstock

75. o. Frederick Leighton: *Klütaimnésztra Argosz bástyáiról figyeli az Agamemnón visszatérését hirdető jelzőfényeket*, 1874 k. (olaj, vászon). Fotó: Leighton House Museum, Kensington & Chelsea, London, UK/ Bridgeman Images

77. o. Fehér alapon vörösalakos klasszikus terrakottaváza görögök és amazonok csatajelenetével. Kr. e. 420 k. Fotó: Rogers Fund, 1931/Metropolitan Museum NY

78. o. Feketealakos amfora. Kr. e. 6. sz. k. Akhilleusz megöli Pentheszileiát. Fotó: British Museum

80. o. A *Lüszisztraté* színházi előadásának plakátja, amely Katie Metz szíves engedélyével készült és került a jelen kötetbe is.

81. o. Jelenet a *Lüszisztraté* színpadi előadásából, Long Beach Playhouse, Kalifornia, USA, 2016. Fotó: Michael Hardy

83. o. Római kori miniatűr másolat Athéné egykor a Parthenonban állt szobráról. Athéni Nemzeti Régészeti Múzeum. Fotó: Akg-images

86. o. Kétfülű ivóedény Athéné születésének jelenetével, Kr. e. 540 k. Fotó: Henry Lillie Pierce Fund/Museum of Fine Arts, Boston/ Bridgeman Images

88. o. Benvenuto Cellini: *Perszeusz a Medusza-fejjel.* Bronzszobor (1545–1554). Loggia dei Lanzi, Piazza della Signoria, Firenze. Fotó: Akg-images

92. o. Fent: Michelangelo Merisi da Caravaggio: *Medusza-fej* (1597). Uffizi Képtár, Firenze. Fotó: Wikimedia. Középen: Angela Merkel Meduszaként. Lent: Hillary Clinton Meduszaként. A két alsó kép internetes mém.

94. o. Cellini *Perseus a Medusza-fejjel* című alkotása újratöltve: a két szereplő Donald Trump és Hillary Clinton. Fotó: internetes mém

96. o. Gerald Scarfe: *Handbagging.* Margaret Thatcher a kézitáskájával püföli Kenneth Baker brit parlamenti képviselőt. © Gerald Scarfe, a szerző engedélyével reprodukálva

102. o. A Black Lives Matter mozgalom alapítói, Alicia Garza, Patrisse Cullors és Opal Tometi a Glamour Women Of The Year 2016 rendezvényén a kaliforniai Los Angelesben. Fotó: Frederick M. Brown/ Getty Images

104. o. Charlotte Perkins Gilman *Herland* című kötetének folytatása, a *With Her in Ourland* eredetileg havi folytatásokban jelent meg a *The Forerunner* magazin hasábjain 1916-ban. Új kiadása a Greenwood Books (USA) gondozásában 1997-ben látott napvilágot.

SOMOGYI KÖNYVTÁR
1881
SZEGED

© *Caterina Turroni*

„A nyugati kultúrának évezredes gyakorlata van abban, hogyan kell a nőket elhallgattatni."

Mary Beard

„A hatalom a férfiak hangján szólt. Mostanáig."
Fodor Marcsi, író, újságíró

✶

Mary Beard egy bátor és személyes könyvben üzen azoknak a trolloknak, akik támadják vagy lekezelik a nőket, köztük őt magát is. Kiáltványában, amely ma már sok országban a tananyag része, a női nem iránti gyűlölet ősforrásához vezet vissza. A könyv megvizsgálja a női lét csapdáit és azokat a módszereket, amelyekkel a történelem során az erős nőket igyekeztek háttérbe szorítani. Beard szerint azt már az *Odüsszeiá*ból tudhatjuk, hogy a régi görögöknél a nőknek tilos volt vezető közéleti szerepet betölteniük, és a nyilvános beszédet is eredendően férfi műfajnak tekintették. Medúzától Hillary Clintonig Beard bemutatja, hogy például a hatalom közelébe kerülő erős nőket milyen változatos formákban zárja be a kultúra a férfiasság skatulyájába. A szexizmussal, a kirekesztéssel kapcsolatos személyes tapasztalataira is építve a szerző felteszi a kérdést: ha a nőknek nem jut hatalom a modern társadalom struktúráiban, akkor nem magát ezt a hatalmat kell-e újraértelmeznünk és megváltoztatnunk, és amúgy hány évszázadot kell még várnunk arra, hogy ezen a téren végre történjen valami.

✶

Karafiáth Orsolya előszavával.

978-615-82556-9-1 4390 Ft

Tea Kiadó